

ΕΣΤΙΑ

ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ ΚΑΤΑ ΚΥΡΙΑΚΗΝ

Τόμος Πέμπτος

Συνδρομή ἰτησιαι: Ἐν Ἑλλάδι φρ. 10, ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ φρ. 20.— Αἱ συνδρομαὶ ἀρχονται ἀπὸ
1 ἰανουαρίου ἐκάστου ἔτους, καὶ εἶναι ἰτησιαι.— Γραφεῖον τῆς Διευθυνσεως: Ὁδὸς Σταδίου, 6.

21 Μαΐου 1878

ΠΑΝΟΜΟΙΟΥΤΗΘΗ ΤΗΣ ΥΠΟΓΡΑΦΗΣ ΤΟΥ
ΛΘΑΝΑΣΙΟΥ ΧΡΗΣΤΟΠΟΥΛΟΥ

Λθανασιος Χρησιωτης

Ἡ ἐπιστολὴ τοῦ
ΛΘΑΝΑΣΙΟΥ ΧΡΗΣΤΟΠΟΥΛΟΥ

Ἡ ἐπομένη ἐπιστολὴ εὐμενῶς ἐκοινοποιήθη ἡμῖν παρὰ
τοῦ κυρίου Στ. Κρίνου. Σ. τ. Δ.

Πρὸς τὸν Σοφολογιώτατον Κύριον Ἀθανά-
σιον Παλιδαν

Εἰς Ἰωάννινα.

Ἀδελφε γίλιε,

Ἐλαβα τὸ γράμμα σου τὸ πρῶτον καὶ τὸ
δεύτερον, καὶ τοῦ μὲν δευτέρου ταῖς προσταγαῖς
ὅσο ἤμπορῶ, θέλω ταῖς ἀκολουθεῖ, συντρέχον-
τας τοὺς φίλους εἰς ταῖς ὑπόθεσεαίς του, τὸ δὲ
πρῶτον, ἀφοῦ τὸ ἀνάγνωσα, καὶ κατὰλαβα τὸν
φιλόσοπον, καὶ ἀπαραλόγιστον νοῦν σου, τὸ πρό-
σφερα τὸν εὐμενέστατόν μου αὐθέντην. Τὸ ἀνέ-
γνωσε, τὸ ἐπαίνεσε, τὸ ἐδέχθηκε, καὶ μὲ εἶπε
νὰ σ' ἀποκριθῶ, ὅτι ἡ πολιτικὴ κοινὴς ὁμιλού-
μενη γλῶσσα δὲν εἶν' αὐτὴ, ὅπου γράφει τὸ Πα-
τριαρχεῖον, ἀλλ' αὐτὴ, ὅπου ἐσὺ γράφεις· δη-
λαδὴ ἔτζι λαλοῦν κοινῶς οἱ πολῖται, καθὼς εἶ-
ναι γραμμένον τὸ γράμμα σου· ἐγὼ παρατηρῶ,
ὅτ' ἡ πολιτικὴ γλῶσσα δὲν διαφέρει τίποτε εἰς
κλίσιν καὶ σύνταξιν ἀπὸ τὴν δικήν μας τὴν Ἡ-
πειρώτικην, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν μωραϊτικὴν, ἐκ-
τὸς μόνον εἰς μερικαῖς λέξεσι· ὥστε ἡμποροῦ-
μεν νὰ διαιρέσωμεν τὴν τωρινὴν ῥωμαϊτικὴν γλῶσ-
σαν κάλλιστα εἰς στερεώτικὴν καὶ νησιώτικην,
ἡ ὁποία ἔχει κάποιαις διαφοραῖς καὶ εἰς κλίσιν
καὶ εἰς σύνταξιν· ἐκεῖνα δὲ, ὅπου φλυαροῦν κά-
ποιοι τερατολόγοι εἰς τὸν Λόγιόν τους Ἑρμῆν
εἶναι γραιῖς μαντεῦματα καὶ γέρου παραμύθια,
καὶ δὲν τὰ δέχονται οὔτε οἱ εὐγενεῖς καὶ σπου-
δαῖοι τοῦ γένους μας, οὔτε τὸ πλῆθος· μάλιστα
ἐδῶ ἕνας ἄρχοντας τοὺς ἔκαμε καὶ μιὰν κωμω-
δίαν ἀξιόλογον, τὴν ὁποίαν θὰ τὴν τυπώσουν
καὶ τυπώνοντάς την, θέλω σὲ τὴν στείλῃ νὰ
παθάνῃς ἀπὸ τὰ γέλοια· ἄργησα νὰ σε γράψω,

1. Τὸν φιλόμουσον Δ. Μουρούζη. Σ. τ. Δ.

ΤΟΜΟΣ Ε' - 1878.

διατὶ πρόσμενα νὰ μ' ἔρθουν αὐτὰ τὰ λυρικά
μου, νὰ σε τὰ στείλω· (αὐτὰ εἶναι γραμμένα μὲ
τὴν κοινὴν πολιτικὴν γλῶσσαν, τὴν λεγόμενὴν
φαναριώτικην, καὶ παρατήρησε πόσο διαφέρουν
τὰ πολιτικά ἀπὸ τὰ δικά μας· σχεδὸν τίποτε)
τὸ ὄνειρο δὲ, ὅπου εἰς αὐτὰ εὐρίσκεται, καὶ ἡ
προπαίδεια τῆς στιχουργικῆς εἶναι τοῦ σχολια-
στοῦ μου· τέτοια τραγούδια εἶχα πολλά· μὲ τὰ-
χασαν ὅμως οἱ ἄνθρωποι μου, βίχνοντάς τα ἐδῶ
κ' ἐκεῖθεν· καὶ αὐτὰ εἶναι ἀπομεινάρια· τὰ ἔ-
καμα δὲ αὐτὰ ὅλα διὰ νὰ δείξω μόνον τὴν ἀρ-
μονίαν τῆς γλώσσας μας κτλ. Ὅλαις ἡ γνώμαις
καὶ ὅλος ὁ νοῦς, ὅπου μ' ἔγραψες, ὄντα μὲ τὴν
ἀλήθειαν σύμφωνα, ἀναμφίβολα εἶναι καὶ μ' ἐ-
μένα, καὶ εἰς ὅλα συμφωνοῦμε ἀλάθευτα.

τὴν γραμματικὴν μου, ὅσο, καὶ ὅπου συμ-
φωνεῖ μὲ τὴν συνήθειαν, τὴν δέχομαι, ὅπου δὲ
ὄχι, τὴν ἀποστρέφομαι, καὶ κακὴ τύχη δὲν συμ-
φωνεῖ εἰς πολλὰ, διατὶ ὅταν τὴν ἔγραψα, ἀ-
ναγκάσθηκα νὰ συμβιβάζω καὶ τὴν πρόληψιν
μὲ τὴν ἀλήθειαν· ὅθεν λάβε κανόνα τὴν κοι-
νὴν συνήθειαν καὶ διόρθωνε τὴν κλίσιν καὶ
σύνταξιν.

εἶμαι περίεργος νὰ ἰδῶ τὸ πόνημά σου, ὅπου
με γράφεις.

ἂν θέλῃς, γράψε ἕνα γράμμα πρὸς τὸν αὐθέν-
την παίρνοντάς ἀφορμὴν τὸ ὅτι μ' εἶπε νὰ σ' ἀ-
ποκριθῶ· εἶναι ὁ ἄνδρας μέγας, σοφός, βαθύς,
καὶ μεγαλοφύεστατος, καὶ φιλομουσώτατος καὶ
φίλος τῶν σπουδαίων.

τὰ λυρικά μου ἦταν ὅλα ἀπλογραμμένα, ἡ-
γουν χωρὶς τὴν στραβογραφίαν τὴν Ἑλληνικὴν,
πλὴν μὲ τὰ τύπωνσαν, νὰ κουρεύονται, καθὼς τὰ
βλέπεις· ἀς εἶναι ἀγάλια καὶ τοῦτο κατορ-
θώνεται.

τί ἄλλο νὰ σὲ γράψω; ἄμποτε νὰ μὰς χαρο-
ποίησῃ ἡ εἰρήνη.

1811, Νοεμβρίου 10.

Τὸ προσφώνημα, τῆς σοφολογιότητός σου
ὅπου εὐρίσκεται εἰς ἀδελφός καὶ δούλος
τὴν ἀρχὴν τῶν λυ- ΛΘΑΝΑΣΙΟΣ ΧΡΗΣΤΟΠΟΥΛΟΣ,
ρικῶν μου δὲν ἤμπορεσα νὰ μάθω
ἀκόμα τίνος εἶναι· δικό μου δὲν
εἶναι· οὔτε τὰ τραγούδια τὰ
εἶχα ἐπιγραμμένα· οἱ μάταιοι
μὲ τὰ ἐπέγραψαν.

Ἡ ἐπομένη πραγματεία εἶνε μετάφρασις, φιλοπονηθεῖσα ὑπὸ τοῦ κ. Ἀθανασίου Σ. Κουμανούδη, τοῦ λόγου τοῦ ἀπαγγελέντος ὑπὸ τοῦ διευθυντοῦ τοῦ ἐν Ἀθῆναις Γερμανικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Καθηδρόμου κ. U. Koehler κατὰ τὴν γενομένην ἐν τῷ Καθιδρόμῳ τούτῳ συνεδρίασιν τῆς 15. δεκεμβρίου 1877. Σ. τ. Δ.

Περὶ τῆς ἐποχῆς καὶ τῆς καταγωγῆς τῶν ἐν ΜΥΚΗΝΑΙΣ ΚΑΙ ΣΠΑΤΑ ΤΑΦΩΝ

Ὅτε πρὸ ἐνὸς ἔτους ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς ἐορτῆς τῶν γενεθλίων τοῦ Βίγκελμανν καὶ τῆς ἐπαναλήψεως τῶν συνεδριάσεων τοῦ Καθιδρόμου ἀπέτεινον, Κύριοι, τὸν λόγον πρὸς ὑμᾶς, μετ' εὐαρέστου προσδοκίας ἐμνήσθην τῶν ἐνεργουμένων ἀνακαλύψεων εἰς τὰς τρεῖς δεδοξασμένας κοιτίδας τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ. Αἱ προσδοκίαι ἐκείναι ἐπληρώθησαν εἰς τὸν ὕψιστον βαθμὸν, περιττὸν δὲ σήμερον νὰ ἐνδιατρίψω πλείοτερον. Ποτὲ ἔσως ἐν τόσῳ βραχεῖ χρόνῳ δὲν προσήχθη τῇ ἀρχαιολογικῇ ἐπιστήμῃ τόσον ἄφθονος καὶ πολύτιμος ὕλη, ὡς κατὰ τὰ δύο παρελθόντα ἔτη ἐν Ἀθῆναις, Μυκῆναις καὶ Ὀλυμπίᾳ. Καὶ πρὸ πάντων τῶν ἐν Μυκῆναις γενομένων ἀνακαλύψεων ἡ ἡγὼ ἔφθασεν ἀπωτάτω. Ἡ αἰτία δὲ τούτου εἶνε κατὰ μέγα μέρος ψυχολογική. Τὰ ὄνματα τῆς πολυχρύσου Μυκῆνης καὶ τῶν Ἀτρεϊδῶν ἡγεμόνων τυγχάνουσι γνωστά παντὶ πεπαιδευμένῳ ἐξ ἀπαλῆς νεότητος· αἱ πρῶται δὲ εἰδήσεις περὶ τῶν ἐν τῇ θέσει ἀρχαίων Μυκηνῶν πολυτίμων εὐρημάτων ἐνῶ ἐφαίνοντο διδοῦσαι πραγματικὴν ὑπόστασιν εἰς τὰς ὁμηρικὰς παραδόσεις, ἐξήγειρον συνάμα τὰς εὐαρεστοτάτας τῶν παιδικῶν ἀναμνήσεων. Σύμπασα ἡ χορεία τῶν ὁμηρικῶν μορφῶν, αἵτινες ἄπασαι φέρουσι τὸν τύπον γνησιωτάτου ἀνθρωπισμοῦ, ἔνεκα δὲ τούτου ἀνεπιλήστως διατιθῆσι τὸν ἀκροατὴν καὶ ἀναγνώστην, ἔλαβε νέαν ζωὴν ἐν τῷ πνεύματι τοῦ κοινοῦ. Ὅθεν τὸ περὶ τῶν μυκηναίων ἀρχαιοτήτων διάφορον ὑπῆρξεν ἀπ' ἀρχῆς γενικόν. Οὐχ ἥττον ζωηρόν, ἀλλοῖον ὅμως διάφορον ἐκίνησαν τὰ εὐρήματα ταῦτα εἰς κύκλους στενωτέρους, ἀκριβέστερον γνωρισθέντα. Μετ' ἐκπλήξεως, οὐχὶ δ' ἄνευ δυσαρεσκείας τινὸς ἀνεγνωρίσθη, ὅτι τὰ εἰς φῶς προελθόντα κοσμήματα καὶ σκεύη ἔφερον οὐχὶ ἑλληνικόν, ἀλλὰ βαρβαρικὸν χαρακτῆρα οὐ μόνον κατὰ τὴν τεχνολογίαν καὶ κατασκευὴν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ περιεχόμενον τῶν παριστάσεων καὶ τὴν ὕλην ἐξ ἧς ἐποιήθησαν. Ἄνδρες, οὗς πρὸ πάντων ὑπὸ τὴν αἰσθητικὴν ἐποψὴν ἐνδιαφέρουσι τὰ λείψανα τῆς ἀρχαιότητος, οἷον καλλιτέχναις, δὲν προσέβλεψεν ἡ ἀγροίκος αὕτη τέχνη. Ἐν τῇ καταστάσει ταύτῃ τῶν πραγμάτων σπουδαιότατη ὑπῆρξεν ἡ μετ' ὀλίγου μῆνας βραδύτερον ἐπελθούσα ἀνακάλυψις τῶν ἐν Σπάτᾳ τῆς Ἀττικῆς τάφων, ὧν τὸ περιεχόμενον κατὰ τὸν χαρακτῆρα ὁμοιάζει πρὸς τὰς μυκηναίας ἀρχαιοτήτας. Ἐνεκα δὲ τούτου αἱ πολλὰ ὡς ἐγερθεῖσαι ἀμφιβολίαι περὶ

τῆς ἀρχαιότητος τῶν μυκηναίων εὐρημάτων κατέπεσαν καὶ συγχρόνως ἐξετάθη τὸ παρατηρητικὸν ὅμμα πέραν τοῦ στενοῦ πεδίου τῆς ἀρχαίας παραδόσεως. Ἡ ἐπιστημονικὴ ἔρευνα ἐκέρδιζεν ἤδη ἀσφαλῆ καὶ εὐρεῖαν βᾶσιν ἐφ' ἧς ἠδύνατο νὰ ἐκπληρώσῃ τὸν σκοπὸν τῆς, καὶ δὲν ὠκνησε νὰ ἐπωφεληθῇ τὴν παρουσιαζομένην εὐκαιρίαν. Αἱ συγκριτικαὶ παρατηρήσεις τῶν κ.κ. Milchhofer καὶ Newton ἀπέδειξαν, ὅτι τὰ τῶν Μυκηνῶν καὶ Σπάτα εὐρήματα εἰσὶ προϊόντα τέχνης, ἧτις προῆλθε μὲν ἀπὸ τῶν ἀρχαίων χωρῶν τοῦ πολιτισμοῦ τῆς Μεσοποταμίας, εἴτα ὅμως ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ ἐπλουτίσθη διὰ νέων μορφῶν καὶ τύπων ὑπὸ τῆς τεχνολογίας τούτων ἐπηρεασθεῖσα. Τὰ ἐξαγόμενα ταῦτα πρέπει τις ν' ἀποδεχθῇ, καθόσον συνάδουσι πρὸς τὴν ἀρχαιοτάτην κατάστασιν τῆς ἐπιμειξίας καὶ τὴν δεσπόζουσαν ἐπιρροήν, ἣν πρῶτα ὁ ὑπερέχων ἀσσυριακὸς πολιτισμὸς ἐξήσκησεν ἐπὶ τῶν λαῶν τῆς ἐλάσσονος Ἀσίας. Ἐν τούτοις, μοὶ φαίνεται, ὅτι διὰ τῶν λεχθέντων δὲν ἐφθάσαμεν εἰσεῖν εἰς τὸ σημεῖον, ἀφ' οὗ ὁρμώμενοι πρέπει νὰ ἐξετάσωμεν καὶ κρίνωμεν τὰς τῶν Μυκηνῶν καὶ Σπάτα ἀρχαιοτήτας. Ἐπιτρέψατέ μοι, Κύριοι, ὅπως τὴν ἐπὶ τούτων γνώμην μου ἐκθέσω ὕμιν μετὰ τῆς ἐπιφυλάξεως ἐκείνης, ἣν αὐτὸ τὸ ἀντικείμενον ἐπιβάλλει.

Ὅτι τὰ ἐν τοῖς τάφοις εὐρεθέντα βαρβαρικὸν οὐχὶ δ' ἑλληνικὸν χαρακτῆρα φέρουσιν, οὐδὲν θαῦμα. Αἱ ἐσχάτως γενομένη ἀρευναί, ἰδίᾳ δὲ ὑπὸ τῶν Brunn καὶ Friderichs, κατέστησαν ἡμῖν ἐναργεῖς, ὅτι ἡ ἑλληνικὴ τέχνη ἐν ἀρχῇ ἐνεκολπώθη πρότυπα τῆς Ἀνατολῆς καὶ ἐπὶ μακρὸν χρόνον διετέλεσεν ὑποκειμένη εἰς τὰς ἐξ Ἀσίας ἐπιρροάς. Ἐν τῷ σταδίῳ τούτῳ τῆς ἀναπτύξεως εὐρίσκετο ἡ ἑλληνικὴ τέχνη καθ' ὃν χρόνον ἐποιήθησαν τὰ ὁμηρικὰ ἔπη. Πρὸς τὴν ὁμηρικὴν δὲ τέχνην, ὡς αὐτὴν ἐκ τῶν ἐν τῇ Ἰλιάδι καὶ Ὀδυσσεΐᾳ περιγραφῶν γνωρίζομεν, συνδέονται στενωτάτα ὑπὸ πᾶσαν ἐποψὴν αἱ τῶν Μυκηνῶν καὶ Σπάτα ἀρχαιοτήτες. Ἡ τέχνη δὲν εἶχεν ἔτι καταστῆ ἱκανὴ πρὸς παραγωγὴν ἰδίων δημιουργημάτων, ἀλλ' ἐξυπηρετεῖ ἀπλῶς κοσμητικὸς σκοπός· τὰ μέσα τῆς τεχνουργίας, ἅπερ διετίθει, ἦσαν ἔτι ἀπλούστατα, ὁ κύκλος δὲ τῶν υπερβαίνουσιν τὰ ὅρια τοῦ καθαροῦ κοσμήματος εἰκονικῶν παραστάσεων εἶνε περιορισμένος καὶ προδίδει καταγωγὴν ἀνατολικήν.

Καθ' ὅλα ταῦτα τὰ σημεῖα συμφωνοῦσι τὰ ἐν τοῖς τάφοις πρὸς τὰ ὁμηρικὰ καλλιτεχνήματα. Ἐάν τις ὅμως ἐκτείνῃ τὴν μεταξὺ τῶν μυκηναίων καὶ τῶν τοῦ Σπάτα ἀρχαιοτήτων σύγκρισιν πρὸς τὰ ἐν ταῖς ὁμηρικαῖς ἔπεσι περιγραφ-

1. Τὸ τοῦ Milchhofer ἔρπον γὰρ ἐν Mittheilungen des Inst. I σ. 308—328, II σ. 82—84 καὶ 261—276· τὸ τοῦ Newton ἐν τῷ Times v. 20 Ἀπριλ. 1877, ἐν μεταφράσει δὲ γερμανικῇ ἐν τῷ παραστήματι τῆς Zeitschrift für bildende Kunst 1877, ἀρ. 32 καὶ 33.

όμενα τεχνουργήματα, διαβλέπει—πλησιάζομεν δὲ, νομίζω, νῦν τὴν οὐσίαν τοῦ πράγματος—διαφορὰν τινα. Καὶ μὲν διατελεῖ ἡ ὁμηρικὴ τέχνη ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν τῆς ἀνατολικῆς τέχνης καὶ ἐκ ταύτης δέχεται τὰ πρότυπα αὐτῆς, ἀλλ' ἐπίσης παρέχει δείγματα ἐπενεργείας ἑλληνικοῦ πνεύματος καὶ ἑλληνικῶν ἠθῶν. Μεταξὺ τῶν κοσμημάτων ἀπαντῶμεν ἐξευρήματα ἑλληνικά, οἷον τὸ Γοργόνειον, ἐν δὲ ταῖς ἐκ τοῦ ἀνθρωπίνου βίου εἰλημμέναις παριστάσεσιν, εἰς ἃς ἐχρησίμευσαν ὡς βᾶσις πρότυπα ἀνατολικά, ἐμφανίζονται, εἰ καὶ μεμνημέναι, αἱ μορφαὶ τοῦ ἑλληνικοῦ Ὀλύμπου· καὶ ἐν τῇ συνθέσει παρετηρήθη ἡ ἐφαρμογὴ κανόνων ἑλληνικῆς τεχνολογίας. Ἄλλως ὅμως ἔχουσι τὰ κατὰ τὰ εὐρήματα τῶν τάφων ἐνταῦθα τὸ πᾶν εἶνε ὅχι ἑλληνικόν, τεχνολογία δηλονότι καὶ κοσμήματα, μορφὰ Θεῶν καὶ σύμβολα, ἱματισμοὶ καὶ κόμμωσις. Οὐδαμῶς ἀπαντᾷ ἵχνος πνεύματος ἑλληνικοῦ, ἠθῶν ἑλληνικῶν, θρησκείας ἑλληνικῆς. Ἐκπληττόμεθα, ξενίζόμεθα καὶ μάλιστα, ἥθελον εἰπεῖ, ἀμνησνοῦμεν οὐχὶ κυρίως ἔνεκα τοῦ ἀνατολικοῦ χαρακτῆρος καθ' ἑαυτὸν, ἀλλ' ἔνεκα τοῦ ἀποκλειστικῶς ἀνατολικοῦ χαρακτῆρος τῶν ἀνακαλυφθέντων. Μεταξὺ αὐτῶν εὐρισκόμενός τις αἰσθάνεται, ὅτι αἰφνιδίως μετέστη εἰς κόσμον πάντῃ ξένον αὐτῷ, ἐν ᾧ μάλιστα ἀναζητεῖ γνωστὸν τι πρόσωπον ἢ συνήθη μορφήν. Ἀναμφιβόλως πολλὰ τῶν εὐρημάτων ἔχουσιν εἰσαχθῆ, ὡς ἐμπόρευμα, ἐξ Ἀνατολῆς, καθ' ἃ δὴ καὶ ἐν τοῖς ὁμηρικαῖς ἔπεσι περιγράφονται ἡμῖν ἔργα φοινικικά, κυπριακά καὶ αἰγυπτιακά. Προσέτι λίαν πιθανῶς ὑπετοπάσθη, ὅτι τινὰ τῶν κοσμημάτων ἀπετυπώθησαν ἢ ἐχύθησαν διὰ μητρῶν ἔξωθεν εἰσηγμένων, ἐξ ὧν εὐρέθησαν ἐν Μυκῆναις δείγματα τινά. Κατὰ μέγα μέρος ὅμως ἀναμφιλέκτως τὰ εὐρεθέντα ἀντικείμενα εἰσὶ κατεργασμένα ἐν Μυκῆναις καὶ κατ' ἐλευθέραν ἀπομίμησιν. Δὲν ὤφειλον ἄρα οἱ ἐν Ἀργολίδι καὶ Ἀττικῇ τεχνῆται ν' ἀποπειραθῶσι νὰ ἐμβάλωσιν εἰς τὰς παραστάσεις, ἃς ἐμιμοῦντο, τοὺς θεοὺς καὶ τὰ πάτρια αὐτῶν σύμβολα; Τοῦθ' ὅπερ ἔπρεπε νὰ συμβῇ ἐν τῇ ἐποχῇ τῶν ὁμηρικῶν αἰδῶν. Θέλετε ἔσως μοὶ ἀντείπει, Κύριοι, ὅτι οἱ τάφοι Μυκηνῶν καὶ Σπάτα ἀνέκουσιν εἰς ἐποχὴν προγενεστέραν τῆς τῶν ὁμηρικῶν ποιημάτων καὶ, ὅτι τότε ἡ τέχνη καὶ ἐν γένει ὁ ἑλληνικὸς βίος διετέλουν ἔτι ἐν κατωτέρᾳ βελημίδι ἀναπτύξεως, ἢ ἐν τῇ ὁμηρικῇ ἐποχῇ. Πιστεύω ὄντως, ὅτι οἱ τάφοι ἐκεῖνοι εἰσὶν ἀρχαιότεροι τῶν ὁμηρικῶν ἔπων, θέλω δὲ περὶ τούτου βραδύτερον ὁμιλήσει· ἐν τούτοις δὲν δύναμαι νὰ πιστεύσω, ὅτι ὁ ἀποκλειστικὸς ἀνατολικὸς χαρακτῆρ τῶν εὐρημάτων δύναται νὰ

1. Πρὸς Brunn, Ἡ τέχνη πρὸ Ὁμήρου ἐν Abh. der bayer Akademie der Wissenschaften I Cl. XI Bd. III Abth. s. 1.

ἐρμηνευθῇ ἐκ τῆς ἀρχαιότητος αὐτῶν. Εἶνε δυνατόν νὰ φαντασθῇ τις, ὅτι λαὸς, ἔστω καὶ ὁ ἡμιστὰς πεπολιτισμένος, ἐπὶ τοσοῦτον ὑπέκει εἰς ἐπιρροὰς ἄλλοτριου πολιτισμοῦ, ὥστε τὰ κοσμήματα καὶ σκεύη αὐτοῦ νὰ μὴ παρέχῃσι τὸ ἐλάχιστον δείγμα τῆς ἐθνικῆς αὐτοῦ ιδιοφυΐας; Ἡ εἰς τὸ ἐρώτημα τοῦτο ἀπάντησις ἀποτελεῖ τὸ σημεῖον περὶ δ, ὡς μοὶ φαίνεται, στρέφεται ἡ ἐκτίμησις τῶν ἀργολικῶν καὶ ἀττικῶν ἐνταφίων. Λίαν ὀρθῶς παρέβαλόν τινες ἀντικείμενα εὐρεθέντα ἄλλοτε καὶ ἐσχάτως ἐν Τυρρηνίᾳ καὶ Λατίῳ πρὸς τὰ τοῦ Σπάτα. Αἱ ἀνακαλύψεις αὐταὶ ἀποδεικνύουσιν, ὅτι ἐν χρόνῳ τινὶ ἢ ἐπιρροῇ τοῦ ἀνατολικοῦ πολιτισμοῦ καὶ τέχνης ἐδέσπονσεν ἐπίσης τῆς μέσης Ἰταλίας, εἰς τὰ ἰταλικά ὅμως εὐρήματα διαγιγνώσκωμεν πανταχοῦ, ὅπου ἱκανὸς αὐτῶν ἀριθμὸς εἰς ὅψιν πρόκειται, ἐκτὸς τῆς τοῦ κυριεύοντος θνητοῦ καὶ τὴν τοῦ ἐγγωρίου στοιχείου ἐπίδρασιν ἐν τε τῇ τεχνολογίᾳ καὶ τοῖς παριστωμένοις ἀντικείμενοις. Ἐάν δὲ εἰς τὸ ἄρτι προβληθῇ ἐρώτημα, ἂν δηλονότι ἦνε δυνατόν λαὸς τις ἐν τῇ τέχνῃ αὐτοῦ νὰ ἀποβάλῃ καὶ τὸ ἐλάχιστον δείγμα τῆς ἐθνικῆς αὐτοῦ ιδιοφυΐας, ὁρμώμεν, ὡς νομίζω, ν' ἀποκριθῶμεν ἀρνητικῶς, τότε ἐπειγόμεθα ἐκ τούτου νὰ προβάλωμεν καὶ τὸ δεύτερον ἐρώτημα: ἂν δηλαδή ἀναγκαίως πρέπη νὰ δεχθῶμεν, ὅτι οἱ τῶν Μυκηνῶν καὶ Σπάτα τάφοι εἰσὶν ἑλληνικῆς καταγωγῆς.

Πρὶν ἢ ἐν τούτοις ἐπιληφθῶμεν τοῦ ζητήματος τούτου, ἃς ρίψωμεν ἔτι ἐν βλέμματι, ἐξετάζοντες συγκριτικῶς τὸ περιεχόμενον τῶν τάφων. Μεταξὺ τῶν ἐπὶ τῶν ἐνταφίων εἰκονικῶν κοσμημάτων διεγνώσθησαν στοιχεῖα ἀσσυριακά, μικρασιακὰ καὶ φοινικικά, σχετικῶς δὲ κυπριακά. Ἀμφίβολον δὲ εἶνε, ἂν καὶ ἡ αἰγυπτιακὴ τέχνη ἀντιπροσωπεύηται ἐν αὐτοῖς· ὅτι ἐλάμβανε χώραν ἐπιμειξία, εἰ καὶ ἔμμεσος πιθανῶς, μετὰ τῆς βορείας παραλίας τῆς Ἀφρικῆς ἀποδεικνύουσι τὰ ἰδιαζόντως κοσμημένα ὡς στροθοκαμήλου, ἅπερ, ὡς καὶ ἐν τοῖς τάφοις τῆς μέσης Ἰταλίας, εὐρέθησαν ἐν τινὶ τῶν μυκηναίων τάφων. Ἐκτὸς τούτου ὅμως ὑπάρχει σύστημα τι κοσμηματικῶς συγγενῶν εἰκονικῶν παραστάσεων, αἵτινες δὲν ἔμειναν μὲν ἀπαράτητοι ὑπὸ τῶν μέχρι τοῦδε ἐρευνητῶν, δὲν ἔτυχον ὅμως, ὡς μοὶ φαίνεται, τῆς προσηκούσης ἐκτιμήσεως. Εἰσὶ δὲ αὐταὶ αἱ ἐκ τῆς θαλάσσης καὶ τοῦ βίου τῶν θαλασσιῶν ζώων εἰλημμένα. Ἡτοι σχηματιστικὰ ἀπρμιμήσεις κυμάτων θαλάσσης, ἰχθύων διαφόρων εἰδῶν, ὀστράων καὶ κογχυλίων καὶ τέλος πολυπόδων ὑπάρχουσι παποιημένα ἐν παντοίας ὕλης χρυσοῦ, υελώδους μάξης καὶ ἐπὶ πηλίνων ἀγγείων. Αἱ παραστάσεις αὗται δὲν παρουσιάζονται ἐν παρομοίᾳ χρήσει οὐτ' ἐν τῇ ἑλληνικῇ οὐτ' ἐν τῇ ἀνατολικῇ τέχνῃ. Καὶ ἀναφέρεται μὲν ἐν τῇ ἡσιοδείῳ ποιήσει χρυσοῦν δακτύλιον, ἐφ' οὗ,

κατὰ τὸν ποιητὴν, ἦσαν πεποιημένα πάντα τὰ ζῶα, ὅσα ἡ ἡπειρος καὶ ἡ θάλασσα τρέφει.¹ ἀλλ' ὅπως καὶ ἂν ἐκλάβη τις τὴν παράστασιν ταύτην πάντως πρόκειται περὶ μεμονωμένης περιπτώσεως, οὐχὶ δὲ περὶ κοσμημάτων καταστάσεων τυπικῶν. Θαλάσσιον πρέπει νὰ φαντασθῶμεν τὸν λαὸν ἐκεῖνον, ὅστις τὰ πρότυπα τῆς διακοσμῆσεως τῶν ἐνδυμάτων καὶ σκευῶν αὐτοῦ κατὰ προτίμησιν ἐκ τῆς θαλάσσης ἐλάβανεν· λαὸν, οὗ τὰ βλέμματα καθημερινῶς παρηκολούθουν τὰ παίζοντα κύματα καὶ μετὰ παιδικῆς θυμηδίας τὰ παράδοξα τῆς θαλάσσης δημιουργήματα παρετήρουν. Ταῦτα ἄγουσιν ἡμᾶς πρὸς τὰς νήσους καὶ οὕτω τὸ τὰ μάλιστα ἀλλόκοτον μεταξὺ τῶν κοσμημάτων ἐκείνων, ὁ πολὺ-πὺς ἀπαντᾷ ἐπὶ ἐγγεγλυμμένων λίθων καὶ ἀγγείων, ἅτινα προσέρχονται ἐκ νήσων τοῦ Αἰγαίου πελάγους, κατὰ δὲ τὴν τέχνην ἀνήκουσιν εἰς ἀρχαιοτάτην ἐποχὴν. Ἐπὶ τινος ἀγγείου ἐκ Κρήτης, ὅπερ κατὰ τὸ σχῆμα καὶ τὴν κατασκευὴν ὁμοιάζει πρὸς τὰ μυκηναῖα ἀγγεῖα, εἶνε ἐξωγραφημένος μέγας πολύπους, οὗτινος οἱ μακροὶ πλόκαμοι πληροῦσιν ἐπίσης καὶ τὴν ὀπίσω ἐπιφάνειαν αὐτοῦ.² Πρὸς τὰς νήσους τοῦ Ἀρχιπελάγους ἐπίσης ἄγει ἡμᾶς καὶ ἕτερον παρατήρημα. Μεταξὺ τῶν μυκηναίων ἀρχαιοτήτων παρατηρεῖται τις πλείονα ἀντίτυπα μικρᾶς θηλείας μορφῆς ἐξ ἐλάσματος χρυσοῦ πεποιημένης. Ἡ μορφή παρίσταται γυνή, τὰς χεῖρας ἔχουσα ὑπὸ τοῦ μαστοῦ ἐπηλλαγμένας. Εἰς τινὰ δὲ ἀντίτυπα ἴστανται ἐπὶ τῶν ὤμων καὶ τῆς κεφαλῆς περιστρεφά. Προσέτι ἄξιον προσοχῆς εἶνε, ὅτι τὸ αἰδοῖον ὑπάρχει δεδηλωμένον. Ἀναμφιβόλως ἔχομεν ἐνὸπιον ἡμῶν τὸ πρωτότυπον τῶν παραστάσεων τῆς Ἀφροδίτης, ὅπερ ἐκ τῶν κατὰ τὴν Κύπρον ἀποικιῶν τῶν Φοινίκων, ὡς φαίνεται, προήλθεν. Πρὸς τὰς μυκηναῖας ταύτας μορφὰς ἐξ ἐλάσματος χρυσοῦ ὁ κύριος Newton παρέβηκεν ἤδη μικρὰ τινὰ εἰδῶλια γυναικεῖα ἐκ μαρμαροῦ, τέχνης ἀγροίκου, ἅτινα εὕρισκονται ἐν ταῖς ἐλληνικαῖς νήσοις καὶ ὁμοιάζουσι πρὸς τὰ μυκηναῖα κατὰ τὴν ιδεάν. Καὶ ἐν τούτοις τὸ αἰδοῖον εἶνε δεδηλωμένον, τοῦ ὅ ὑπὲρ τοῖς ἐλληνικοῖς ἤθεσιν ἐναντιοῦται.³

1. Παιδίου Θεογ. V. 578.

Ἀμφὶ δὲ οἱ στεφάνη· χρυσὴν κεφαλῆσιν ἔθηκε

τῇ δ' ἐνὶ δαίδαλα πολλὰ τέτευχτο, θαυμάϊδ' ἰδέσθαι, κινῶν δ' ὅς' ἡπειρος πολλὰ τρέφει ἡδὲ θάλασσα. τῶν ὅγε πολλὰ ἐνέθηκε, χάρις δ' ἀπελάμπετο πολλή, θαυμάσια, ζωστῆσιν ἐοικῶτα φωνήσασιν.

2. Τὸ ἀγγεῖον τοῦτο εὕρεται πρὸ τινος ἐν τῇ Μουσείῳ τῆς Ἀρχ. Ἐπιγραφῆς Ἀθηνῶν. Εἶνε δὲ φουσκόκοιλος στάμνος 0,41 ὕψους καὶ 0,87 περιμέτρου. Ἡ ζωγραφία εἶνε ἐρυθρὰ ἐπὶ κίτρου ἐδάφους. Ἄλλοτερον δ' ἀγγεῖον ἐπίσης ἐκ Κρήτης φέρει γραμμικὴν διακόσμησιν ἐκ ταινιωδὲς ὀριζοντίων καὶ ὁμοκέντρων κύκλων. Περὶ λίθων μὲ γλυφὰς πολύποδος ὁδὲ Ross Inselreisen III, σ. 21.

3. Πρὸς Ross, Archaeol. Aufsaetze I, σ. 52-55. Ὁ θεῖος ἐθεώρει τὰ εἰδῶλια ὡς προγενέστερα τῶν Ἑλλήνων (Καρκί), ἐν Ἀθήναις δὲ σήμερον καλοῦσιν αὐτὰ Φοι-

Βεβαιώσαντες, Κύριοι, τὴν ἄμεσον τοπικὴν σχέσιν τοῦ περιεχομένου τῶν τάφων πρὸς τὰς νήσους, προσέθεμεν, ἐὰν δὲν ἀπατώμην, καθ' ἣν βῆμα ἐγγύτερον πρὸς τὴν ἀπάντησιν εἰς τὸ περὶ τῆς καταγωγῆς τῶν τάφων Μυκηναίων καὶ Σπάτα ἐρώτημα, ὃ ἀναγκαίως προσεβάλομεν. Αἱ νήσοι τοῦ Αἰγαίου πελάγους, ὡς γνωστὸν, ἐξελληνίσθησαν ἐν χρόνοις σχετικῶς ὑστέροις. Περὶ τούτου δὲ οἱ διασημότεροι ἱστορικοὶ καὶ ἐρευνηταὶ τῆς ἀρχαιότητος συμφωνοῦσιν, ὅτι δηλονότι αἱ νήσοι ἐν ἀρχῇ κατωκίσθησαν ὑπὸ φυλῆς ὅγῃ ἑλληνικῆς, ἥτις ἐκ τῆς ἀκτῆς τῆς ἐλάσσονος Ἀσίας ὠρμάτο καὶ συγγενῆς τῶν Καρῶν ἦτο. Ἀπὸ δὲ τῶν νήσων ὁρμώμενα τὰ ἀνατολικά ταῦτα σοιχεῖα στερεῶν ἐπέβαλον πόδα καὶ ἐπὶ τῶν ἀκτῶν τῆς ἑλληνικῆς χερσονήσου, τοῦτο δὲ συνέβη ἰδίως εἰς τὰ παράλια τοῦ Σαρωνικοῦ κόλπου· κατὰ τὸν Ἀριστοτέλην αἱ ἑλληνικαὶ πόλεις Ἐρμιόνη, Ἐπίδαυρος καὶ Μέγαρα ὑπῆρξαν τὸ κατ' ἀρχὴν καρικὰ ἰδρύματα.¹ Ἡ ἐπὶ τῶν λαῶν τῆς ἐλάσσονος Ἀσίας ἐπιδράσεις τοῦ ἀσσυριακοῦ πολιτισμοῦ χρονολογεῖται ἀπὸ τῆς δευτέρας χιλιετηρίδος πρὸ Χριστοῦ· καὶ δὲν εἶνε μὲν μέχρι τοῦδε τελείως ἐξηκριθωμένον, ἀλλὰ λίαν πιθανὸν εἶνε, ὅτι ἡ μικρὰ Ἀσία ἐπὶ τινὰ χρόνον καὶ πολιτικῶς ἦν ἀπὸ τῆς Ἀσσυρίας ἐξηρητημένη, ἐμπιστευομένης ἴσως τῆς ἀρχῆς εἰς δευτερότοκον βασιλοπαιδα. Ἐκτοτε, ἀφοῦ ἡ ναυτιλία καὶ τὸ ἐμπόριον τῶν Φοινίκων ἀνεπτύχθησαν, δηλαδὴ περίπου ἀπὸ τοῦ 1300 αἰῶνος, ἔστρεψαν καὶ οἱ Φοίνικες τοὺς πλόας τῶν πρὸς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος καὶ ἱδρυσαν ἐκεῖ ὑπὸ τοῦς Κάρους καὶ παρὰ τοῦς Κάρους ἀποικίας. Ἐκ τῆς συγχρωτίσεως ταύτης ἀνεπτύχθη, ὡς ἐκ πολλῶν ἐνδείξεων δυνάμεθα νὰ συναγάγωμεν, ἐν ταῖς τοῦ Αἰγαίου νήσοις ἰδιάζων, εἰ καὶ κατ' οὐσίαν οὐχὶ πρωτότυπος, πολιτισμὸς, οὗ τὴν ἀκμὴν δυνάμεθα ν' ἀναγάγωμεν εἰς τὸν 12ον καὶ 11ον αἰῶνα καὶ τοῦ ὁποῦ μινθικὸς ἀντιπρόσωπος ἐμφανίζεται ὁ θαλασσοκράτωρ βασιλεὺς Μίνως. Κατὰ τὴν ὑπερβολικὴν τοῦ Ἡροδότου² ἔκφρασιν ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Μίνως τὸ Καρικὸν ἦν ἔθνος λογιστάτων τῶν ἐθνῶν ἀπάντων, οἱ δὲ μεταγενέστεροι χρονογράφοι ὠνόμαζαν τὴν περίοδον ταύτην ἐποχὴν τῆς καρικῆς θαλασσοκρατορίας. Εἰς ταύτην δὲ τοῦ πολιτισμοῦ τὴν ἐποχὴν ἀνήκουσι, κατὰ τὴν γνώμην μου, τὰ ἐν τοῖς τάφοις Μυκηναίων καὶ Σπάτα εὕρεθέντα, περὶ ὧν νῦν ἀσχολούμεθα. Φρονῶ, ὅτι τάφοι Καρῶν ἐποικίων κατοικησάντων ἐν τῇ ἀργολικῇ καὶ ἀττικῇ. Ἐρωτήσας ἐθεοδώθη ἐκ πηγῆς ἀρμυρίας, ὅτι μόνον ἐν ταῖς νήσοις εὕρισκονται. Οἱ ὑπὸ τοῦ Ross ἀναφερόμενοι ὡς τύποι εὐρέσεως εἶνε αἱ νότιαι κυκλάδες, ἐν δὲ τοιοῦτο λέγεται εὐρεθῆν ἐν Ἀττικῇ. [Κατὰ τὴν δυτικὴν ἀκρὰν τοῦ διονυσιακοῦ Θεάτρου ἐν Ἀθήναις εὐρέθη ὅντως ἐν τοιοῦτο εἰς ἱκανὸν βῆθος. Σ. Μ.]

1. Ἀριστοτέλης παρὰ Στράβωνι VIII, σ. 374, περὶ Μεγαρίων ὁδ. Παυσαν. I, κεφ. 39-40.

2. Ἡροδότου I, 171.

τικῇ παραλίᾳ εἰσὶν οἱ ἐν Μυκῆναις καὶ Σπάτα ἀνακαλυφθέντες. Ὅτι δὲ ἐν Ἀττικῇ ἐγκατεστάθησαν ποτε ξένα σοιχεῖα συγγενῆ πρὸς τὰ τῆς ἐλάσσονος Ἀσίας ἔθνη ἀποδεικνύουσι τὰ ὀνόματα τῶν ὀρέων Βριληττοῦ, Λυκαβηττοῦ, Ἀρδηττοῦ καὶ Ὑμηττοῦ, ἅτινα δὲν ἐξηγοῦνται ἐκ τῆς ἑλληνικῆς, κατὰ δὲ τὴν ἰδιάζουσαν κατάληξιν ὁμοιάζουσι πρὸς ὀνόματα τόπων πλειστάκις ἀπαντῶντα ἐν τῇ ἐλάσσονι Ἀσίᾳ καὶ ἰδίᾳ ἐν τῇ Καρίᾳ.¹ Ἐν Καρίᾳ ὑπῆρχε κοινόν τι ἡ φυλὴ Ὑμητῶν.² Περὶ ἀποικίσεων εἰς Ἀργὸς μαρτυρεῖ ἡμῖν, ὡς γνωστὸν, ἡ ἀρχαία ἐγχώριος περὶ τῆς βασιλικῆς γενεᾶς παράδοσις, καθ' ἣν Περσεὺς ὁ κτίστης τῶν Μυκηναίων ἦλθεν ἐκ τῶν νήσων, Πέλοψ δὲ ὁ ἀρχηγὸς τῆς δευτέρας δυναστείας ἐν τῇ χώρᾳ μετηνάστευσεν ἐκ Αὐδίας. Τὸ ὄνομα τῆς χώρας ἐνταῦθα οὐδὲν συντελεῖ πρὸς τὸ πρᾶγμα. Προσέτι ὁ Ἡρόδοτος τοῦς Αὐδοῦς, Μυσοῦς καὶ Κάρους καλεῖ πλησιεστάτους συγγενεῖς ἀναφερόντων, ὅτι οὗτοι ἐν Μυλάδοις τῇ καρικῇ πόλει εἶχον κοινὸν ἱερὸν τοῦ, ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων μετὰ τοῦ Διὸς ταυτιζομένου, ἐθνικοῦ αὐτῶν θεοῦ.³ Τὸ σύμβολον τοῦ καρικοῦ τούτου θεοῦ, τὸν διόκοπον δηλονότι, πέλεκυν εὕρισκόμεν ἐν τοῖς τῶν Μυκηναίων κοσμήμασι πολλαχῶς ἀπεικονιζόμενον. Ἰδιάζων χαρακτήρ τῶν μυκηναίων τάφων, οἵτινες δὲν ἐσυλήθησαν ἐν χρόνοις ἀρχαιοτέροις, ὡς οἱ τοῦ Σπάτα, εἶνε ἡ πληθὺς τῶν ἐν αὐτοῖς εὐρεθέντων ὀπλων. Ἐν τῷ μὲν πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν ἀνασκαφέντι ἐκτῷ τάφῳ, ὅστις, πενιχρὸς σχετικῶς, περιεῖχε δύο νεκρούς, εὕρεθησαν 11 ξιφίδια χαλκᾶ, 4 λόγχοι δοράτων καὶ 3 ξίφη, ὁλόκληρος σχεδὸν ὀπλοθῆκη.⁴ Νεὶ μὲν εὕρισκονται καὶ ἐν ἑλληνικοῖς τάφοις ὀπλα, ἀλλ' οὕτε τόσον πολλὰ, ὥστε νὰ ἦναι οἱ τάφοι πεπληρωμένοι τούτων, οὕτε συχνάκις περιέχουσι τοιαῦτα, ὥστε νὰ θεωρήσῃ τις ὡς σταθερὸν παρ' Ἑλλήνων ἔθος τὴν μετὰ τοῦ νεκροῦ ἐνταφίαν ὀπλων. Ἐν τοῖς ὁμηρικοῖς ἔπεσι περιγράφεται διὰ μακρῶν ἡ τοῦ Πηλεΐδου κηδεία, ἐκεῖ δὲ ἀκούομεν τοὺς θρήνους, παριστάμεθα εἰς τὰς οὐσίας καὶ τὴν καὶ τὴν νεκροῦ καὶ τὴν ἐπίχωσιν τοῦ τύμβου· μανθάνομεν ὅτι τὰ ὅσα τεθέντα ἐντὸς φιάλης χρυσῆς καὶ καλυφθέντα ὑφάσματι λινῷ κατετέθησαν

1. Πρὸς Kiepert, Lehrbuch der alt. Geogr. σ. 73, σημ. 3.

2. Ἰδε Corpus inser. Att. I 37 σημ. w στ. 8 (Ὑμητῶν). Τὸ ἐπίθετον τοῦ Διὸς Γελέωντος, τοῦ ἡρώος τῆς ἀττικῆς φυλῆς τῶν Γελεόντων παρήγεν ὁ Preller (Ausgewählte Aufsätze, σ. 287) ἀπὸ τινος καρικῆς ρίζης σημαίνουσας βασιλεύς· πρὸς Στέφ. Βυζ. ἐν λέξει Σουάγγελα.

3. Ἡρόδοτος, ὅπου ἀνωτέρω.

4. Ἐν τῷ ἑκτῷ τάφῳ, ἀνακαλυφθέντι ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ λυθίου περιόλου, ὡς καὶ οἱ πρότερον ἀνακαλυφθέντες, εὐρέθησαν τὰ ἑξῆς: Φιάλη χρυσῇ μόνωτος, δύο κοσμήματα χρυσᾷ ἀποτελούμενα ὄρμον, τριάντα ἡλοὶ χρυσοῦ ἀνήκοντες εἰς τελαμῶνα, τρία ξίφη χαλκᾶ, κομβίον ξίφους ἀλαστρινόν, ἑνδεκα ξιφίδια χαλκᾶ διαφόρων εἰδῶν, τέσσαρες λόγχοι δοράτων χαλκαῖ, ὀλίγη χαλκῆ ἀγγεῖα συντετριμμένα, πλείστα συντετριμμένα ἐπίσης ἀγγεῖα πηλινὰ

ἐπὶ κλισίας, ἀλλὰ δὲν λέγεται ἡμῖν, ὅτι συνετάφησαν τῷ πεσόντι ἡρώϊ καὶ ὄπλα, ὅπερ ὅμως, ἐν ἐλέγετο, ἤθελεν κάλλιστα συνάδει πρὸς τὴν ὅλην ιδεάν τοῦ ἔπους. Τὰ ἐν Μυκῆναις εὕρεθέντα ὄπλα ἐνθυμίζουσιν ἡμῖν χωρίον τι τοῦ Θουκυδίδου, ἐν ᾧ ἱστορεῖται ἡ ἀνέρεσις καρικῶν τάφων ἐν τῇ νήσῳ Δήλῳ.¹ Τεκμήριον τῆς καρικῆς καταγωγῆς τῶν τάφων τούτων θεωρεῖ ὁ Θουκυδίδης τὰ τοῖς τεθνεῶσι συντεταμμένα ὄπλα. Μέχρι τοῦδε ἐγένετο δεκτὸν, ὅτι οἱ τάφοι διεγνώσθησαν ὡς καρικὸι ἔνεκα τοῦ ποιοῦ τῶν ὀπλων, διότι οἱ Κάρους θεωροῦνται ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων εὐρεταὶ τῶν ἐπὶ τοῦ κράνους λόφων, τῶν ἐπὶ τῶν ἀσπίδων ἐμβλημάτων καὶ τῶν ὀράνων. Ἀλλ' ἡδὲ ὁ Ὀμηρος καταλέγει ὡς μέρη ἑλληνικῆς πανοπλίας τοὺς λόφους καὶ τὰ ἐπὶ τῶν ἀσπίδων ἐμβλήματα, ἐξ αὐτῶν δὲ δὲν δύναται τις νὰ διαγνώσῃ τὴν καρικὴν καταγωγὴν τῶν τάφων. Αἱ δὲ φράσεις τοῦ Θουκυδίδου δύνανται νὰ νοηθῶσιν ὡς ἀναφερόμεναι οὐ μόνον εἰς τὸ ποιοῦν τῶν ὀπλων, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ ἔθος τοῦ συντάπτειν ὄπλα τοῖς νεκροῖς, αὕτη δὲ ἡ ἐρμηνεία εἶνε μάλιστα ἡ καὶ λεκτικῶς ἐγγυτέρη. Προσέτι ἀναφέρει ὁ ἱστορικός, ὅτι ὁ τρόπος τῆς ταφῆς ἐν τοῖς δηλιακοῖς τάφοις συμφωνεῖ πρὸς τὸν ὑπὸ τῶν Καρῶν ἐθιζόμενον. Ἀλλ' ἡ πληροφορία αὕτη εἶνε δι' ἡμᾶς σήμερον ἀχρηστος, καθόσον οὕτε ἐκ τάφων, οὕτε ἐξ ἄλλων εἰδήσεων γνωρίζομεν τὸν τρόπον τοῦ θάπτειν τῶν Καρῶν, δὲν δυνάμεθα ἐπομένως νὰ συγκρίνωμεν αὐτὸν πρὸς τὸν ἐν τοῖς τάφοις Μυκηναίων καὶ Σπάτα, οἵτινες ἄλλως πολλαχῶς ἰδιάζοντες, διαφέρουσι τῶν ἑλληνικῶν μεταγενεστέρως ἐποχῆς.

Ἀλλὰ δυνάμεθα ἄρα γε ν' ἀναγάγωμεν τὰς ἀρχαιότητας Μυκηναίων καὶ Σπάτα εἰς τόσον πρῶτον χρόνον, ὡς οἱ τῶν καρικο-φοινικικῶν ἐποικίσεων, ἥτοι τὸν ἐνδέκατον ἢ καὶ δὴ τὸν δωδέκατον αἰῶνα; Τὴν ἐρώτησιν ταύτην θέλετε μοι ἀπευθύνει, Κύριοι, ὁφείλω δὲ ν' ἀπαντήσω. Εἶπον ἤδη ἡμῖν, ὅτι ἐν τοῖς εὐρήμασι τῶν τάφων νομίζω, ὅτι διαγινώσκει τις τέχνην πρῶτωτέραν τῆς ἐν τοῖς ὁμηρικοῖς ἔπεσι περιγραφομένης. Πρὸς ταύτην δὲ τὴν κρίσιν ἄγει με ἡ παρατήρησις, ὅτι ἐπὶ τῶν ἀντικειμένων τούτων ἐπικρατεῖ εἰσέτι ἡ γραμμικὴ διακόσμησις, ἐνῷ παρ' Ὀμήρῳ οὐ μόνον ποικιλωτέρως παραστάσεις ἐκ τοῦ βίου τῶν ζώων εἰλημμένες συχνάκις ἀπαντῶμεν, ἀλλὰ καὶ δὴ ἐπὶ τῆς ἀσπίδος τοῦ Ἀχιλλεύος συνθέσεις πλουσίας εἰς πρόσωπα ἐκ τοῦ ἀνθρωπίνου βίου εἰλημμένες. Δὲν θέλω ὅμως ἐκ μόνου τοῦ χαρακτῆρος τῆς τέχνης τῶν εὐρεθέντων νὰ ὀρίσω τὴν ἀρχαιότητα τῶν τάφων. Εὐτυχῶς ὑπάρχουσιν ἄλλα τεκμήρια, ἃ-

1. Θουκυδ. I, 8. Δήλου καθαρομένης ὁπ' Ἀθηναίων ἐν τῷδε τῷ πολέμῳ καὶ τῶν ὀλκῶν ἀναγεσθῶν, ὅσαι ἦσαν τῶν τεθνεῶν ἐν τῇ νήσῳ, ὑπὲρ ἡμῶν Κάρους ἐφάνησαν, γνωσθέντες τῇ τε σκευῇ τῶν ὀπλων συντεταμμένη καὶ τῷ τρόπῳ, ᾧ νῦν ἐστὶ θάπτουσι.

περ, ὡς μοι φαίνεται, παρέχουσιν ἀνύποπτον μαρτυρίαν περὶ τῆς πρώτου ἐποχῆς τῶν τάφων. Ὡς ἐνθυμείσθε, Κύριοι, τὰ ἐρείπια τῶν Μυκηναίων συνίστανται ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ τείχους τῆς ἀκροπόλεως καὶ τοῦ πρὸς νότον ἐκτεινομένου προτειχίσματος. Ὁ ἐκ λιθίνων πλακῶν περιβόλος ἐντὸς τοῦ οὐλοῦ ἀνεκαλύφθησαν οἱ τάφοι, κεῖται ἐν τῷ προτειχίσματι. Τούτου δὲ μέρος εἶνε καὶ ἡ πύλη τῶν λεόντων, ἥς ἡ ἀνάγλυπτος διακόσμησις, τὸ ἀρχαιοτάτον ἐπὶ ἑλληνικοῦ ἐδάφους ὑπάρχον γλυπτικὸν ἔργον, οὐδαμῶς σχετίζεται πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἑλληνικῆς τέχνης καὶ ὑπερ ἕνεκα τοῦ ξενικοῦ καὶ ἀσιανῶ ἔργου ἐνθυμίζοντος χαρακτῆρος αὐτοῦ ἥδη κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἐγέννησε τὴν παράδοσιν, ὅτι ἡ πύλη ὠκοδομήθη ὑπὸ ξένων, ἐκ τῆς Ἀσίας ἐλθόντων τεκτόνων. Ἡ πύλη τῶν λεόντων ἐπομένως ἀπεδόθη ἐκ πρώτης ἀρχῆς καὶ ἀνευ ἀντιρρήσεως εἰς τοὺς πρὸ Ὀμήρου χρόνους. Εἶτα, ἐκ τεχνικῆς ἀπόψεως ὁρθῶς, ὡς μοι φαίνεται, παρετηρήθη, ὅτι οἱ τάφοι ἕνεκα τῆς πρὸς τὴν πύλην θέσεώς των, πρέπει νὰ θεωρηθῶσιν ὡς ἀρχαιότεροι ταύτης καὶ τοῦ μετ' αὐτῆς συνεχομένου τείχους καὶ ὅτι τὸ δυτικὸν προτειχίσμα εἶνε πιθανῶς ἐπέκτασις τοῦ ἀρχαίου στενωτέρου περιβόλου τῆς ἀκροπόλεως.¹ Ὅθεν, ἂν ᾔνε ὁρθῇ ἡ γνώμη, ὅτι ἡ πύλη τῶν λεόντων εἶνε προγενεστέρων ἀρχαίων χρόνων δικαιοῦμεθα καὶ δὴ ἀναγκαιῶς ὀφείλομεν ἄναγκάσωμεν τοὺς τάφους εἰς τοὺς πρὸ τοῦ 10ου αἰῶνος χρόνους, καθ' οὓς δηλαδὴ αἱ ἑλληνικαὶ ἀκταὶ, κατὰ τὴν παράδοσιν, κατακοῦντο ὑπὸ ξένων ἐποίκων.

Ἀποδίδοντες εἰς ἐποικήσαντας Κῆρας τοὺς τάφους Μυκηναίων καὶ Σπάτα παύομεν τοῦ νὰ θεωρῶμεν αἰνιγματῶδες τὸ περιεχόμενον αὐτῶν. Ἐάν δ' ὡς ἐκ τούτου ἀπόλλυται τὸ διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς ἑλληνικῆς τέχνης διάφορον τῶν ἐνταφίων κτερισμάτων, οὐχ ἥττον μεγίστην αὐτὰ κτῶνται σημασίαν διὰ τὴν ἱστορίαν τῶν ἐθνῶν καὶ τοῦ πολιτισμοῦ. Οὕτω τὰ κατὰ τοὺς κατοικισμούς των λαῶν, ἃ ἐξ ὀλίγων διεσπαρμένων εἰδήσεων ἐγνωρίζομεν, βεβαιοῦνται νῦν ἀπροσδοκήτως, ἐποχὴ δὲ πολιτισμοῦ, ἥς τὰ ἀβέβαια ἔχνη ἐπιστεύομεν ὅτι διαβλέπομεν διὰ τοῦ πλείου τῆς μυθικῆς παραδόσεως, πρόκειται νῦν ἐν πραγματικότητι ἐναργῆς πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν. Μόνον δυνάμει τοῦ ὑπερτέρου αὐτῶν πολιτισμοῦ ἠδυνήθησαν οἱ ἐξ ἀνατολῶν ὁμηθέντες ἐποικοὶ νὰ ἐπιβῶσι καὶ ἐγκατασταθῶσι σταθερῶς ἐν τῇ ἑλληνικῇ παραλίᾳ. Φύλα δὲ πολεμικὰ καὶ μεγαλοπρεπῆ θὰ ᾔσαν τὰ ἀπὸ κεφαλῆς μέχρη ποδῶν τοὺς νεκροὺς αὐτῶν διὰ χροσσοῦ καλύ-

1. Ἴδε Adler, Arch. Zeitung 1876, σ. 194. Τὰ ἐπιτύμια ἀνάγλυφα συγκρινόμενα κατὰ τὴν τεχνολογίαν πρὸς τὰ ἐπὶ τῆς πύλης τῶν λεόντων, φαίνονται ἀρχαιότερα. Τὸ πρωτότυπον τοῦ κίονος τῆς πύλης τῶν λεόντων ἀνευρίσκειται μεταξὺ τῶν ἀρχαιοτήτων τοῦ Σπάτα: Ἀθήναιον, Τόμος 6, φυλλ. 3, πίν. 5, 60.

πτοντα καὶ τοὺς τάφους ὡς ὀπλοθήκας ἐκάρτυοντα. Οὐδ' ἀπίθανον θεωρῶ, ὅτι ἡ πρὸ τῶν Δωρικῶν χρόνων ἀρχαία βασιλικὴ γενεὰ κατήγετο ἀπὸ τῶν ξένων ἐποίκων. Διότι πιθανῶς καὶ μετὰ τὴν ἐπικράτησιν τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου οἱ ξένοι ἐποικοὶ δὲν ἐδιώχθησαν, ἀλλὰ συναναμίχθησαν μετὰ τοῦ ἀρχαίου ἰθαγενεὺς πληθυσμοῦ. Τὴν ἐξελληνίσιν τοῦλάχιστον τῶν νήσων δὲν δύναται τις νὰ νοήσῃ ἐπελθοῦσαν ἄλλως, ἢ διὰ τῆς ἐποικίσεως καὶ τῆς συγχωνεύσεως. Ἀκραιφνῆς δὲ καὶ ἀμειγῆς καταγωγῆς εἶνε δι' ἑνα λαὸν πλεονέκτημα ἀμφίβολον. Διότι, ἐνῶ συνήθως ἔθνη, ἅτινα ἐν ἀλλοθονικῷ φρονήματι ἀπέχουσι πάσης ἀναμίξεως μετ' ἀλλοθονοῦ αἵματος, μετὰ βραχείαν ἀκμὴν σπεύδουσι πρὸς πρόωρον παρακμὴν, τὸν αὐτὸν ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἐκείνοι οἱ λαοὶ ἀπεδείχθησαν ἀνέκτατον ζωτικώτατοι καὶ πρὸς πολιτισμὸν εὐφυστατοι, ὅσοι εἶχον τὴν ἰκανότητα τοῦ προσλαμβάνειν καὶ ἀφομοιοῦν πρὸς ἑαυτοὺς ξένα στοιχεία. Οἱ Ἕλληνες διεφύλαξαν τὴν δύναμιν ταύτην μέχρι τῆς σήμερον. Ἐν τούτῳ δ' ἔγκειται, κατ' ἐμὲ, μία τῶν ἀσφαλεστάτων ἐγγυήσεων ὑπὲρ τῆς μελλούσης ἀναπτύξεως τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους.

ΔΙΠΛΗ ΤΡΑΓΩΔΙΑ ΕΝ ΚΟΒΕΝΤ-ΓΑΡΔΕΝ¹

Α'

Πρὸ τοιῶν ἐτῶν, ἅμαξά τις ἵστατο περὶ τὴν μεσημβρίαν πρὸ τοῦ μεγάλου Θεάτρου τῆς Φιλαδελφείας. Γυνὴ εἰκοσιπενταετής ὠραιοτάτη καὶ πενήθορος κατέβη ἀπὸ τῆς ἀμάξης καὶ τίνοισα τὴν χεῖρα πρὸς γέροντά τινα καθήμενον εἰς τὸ βάθος τῷ ἀπηύθυνε λέξεις τινὰς εἰς ξένην γλῶσσαν. Ὁ γέρον καταλίπε τὴν θέσιν του, ἔλαβε τὴν χεῖρα τῆς νεαρᾶς γυναικὸς καὶ ἐξῆλθε καὶ αὐτὸς τῆς ἀμάξης. Διέβαινον τότε ἐγὼ τυχαίως ἐκεῖθεν καὶ ἐμελλον νὰ ἐξακολουθήσω τὴν πορείαν μου, ὅτε ῥίπτων τὸ βλέμμα ἐπὶ τοῦ πολιοῦ ἀνδρὸς, ὅστις ἐπερείδετο ἐπὶ τοῦ βραχίονος τῆς νέας καὶ ὠραίας κυρίας, κατελήφθη ὑπὸ ἐκπλήξεως ἅμα καὶ περιεργείας.

Ἐἶχεν ἑκτρασιν ἡ μορφή του βραχυτάτης μελαγχολίας, ἥτις μὲ διέθεσε κακῶς. Βλέπων αὐτὸν ἐνόησα ὅτι ὁ ἀπελπισμὸς μᾶλλον ἢ ἡ ἡλικία εἶχε βαθουλώσει τοὺς ὀφθαλμούς του, ῥυτίδωσι τὸ μέτωπόν του καὶ λευκάνει τῆς κεφαλῆς του τὰς τρίχας.

Ὁ ἀνὴρ ἐφάνιστο ἐκ πρώτης ὀψεως γέρον, ἀλλ' ἂν τὸν παρετήρεις προσεκτικῶς θὰ ἐμάντευες ὅτι ἦτο νέος ἔτι. Τῷ ὄντι, τὴν ἐπομένην ἡμέραν ἔμαθον ὅτι εἰσῆρχετο εἰς τὸ τεσσαρακοστὸν ἑβδομον ἔτος τῆς ἡλικίας του. Ἐπλησίασα πρὸς αὐτὸν, μὲ παρετήρησε καὶ ἐφρικίασα· τὸσον ἦτο ἀπλανὲς καὶ βαρὺ τὸ βλέμμα του.

— Ἐλθέ, Φράγκ, τῷ λέγει ἡ νεαρὰ γυνὴ διὰ φωνῆς γλυκυτάτης καὶ σχεδὸν ἀγγελικῆς.

1. (Θέατρον τοῦ Λονδῶν).

Ἐκεῖνος ὑπήκουσεν ὡς παιδίον καὶ τὴν ἡκολούθησεν. Ἀμφότεροι δ' εἰσῆλθον εἰς τὸ Θεάτρον.

— Ποία εἶνε αὕτη ἡ κυρία; ἐτόλμησα νὰ ἐρωτήσω τὸν ὑπηρέτην, ὅστις εἶχεν ἀνοίξει τὴν θυρίδα τῆς ἀμάξης.

— Εἶνε ἡ σινιόρα Στέλλα Μόντη, μοι ἀπῆντησεν εὐγενῶς.

— Ἡ περιφημὸς ἰταλὶς ἡθοποιὸς, ἥτις θὰ παρυστήσῃ εἰς τὴν πόλιν ταύτην;

— Μάλιστα, κύριε.

— Καὶ ὁ κύριος, ὅστις τὴν συνοδεύει;

— Ἐνας τρελλὸς ὁ δυστυχῆς.

— Εἶνε πατήρ της ἴσως;

— Ὁχι.

— Σὺζυγός της;

— Ὁχι.

— Ποῶς λοιπὸν εἶνε;

— Δὲν ἤξεύρω.

— Εἰσθε ἀπὸ πολλοῦ χρόνου εἰς τὴν ὑπηρέσιαν τῆς κυρίας;

— Ἀπὸ τεσσάρων ἐτῶν.

— Καὶ ὁ ἀνθρώπος ἐκεῖνος;

— Τὸν βλέπω πάντοτε μαζὶ της· τὸν ἄγει μεθ' αὐτῆς παντοῦ, ὅπου ὑπάγει, δὲν τὸν ἀφίνει οὐδὲ στιγμὴν· τὸν περιποιεῖται ὡς ἂν ἦτο πατήρ της καὶ τὸν ἀγαπᾷ ὡς σύζυγόν της· φροντίζει περὶ αὐτοῦ καὶ τὸν προστατεύει ὡς φροντίζει ἡ μήτηρ περὶ τοῦ τέκνου της. Δὲν ἤξεύρω τίποτε ἄλλο.

— Περιεργον! ἐσκέφθην. Εὐχαρίστησα τὸν ὑπηρέτην καὶ ἐπορεύθην εἰς τὴν οἰκίαν μου, διανοούμενος νὰ παρυστηθῇ τὴν ἐφεξῆς δευτέραν εἰς τὸ Θεάτρον, ἐνθα ἔμελλε νὰ παρυστήσῃ ἡ περιβόητος τραγικὴ ἡθοποιὸς Στέλλα Μόντη. Τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν κατάρθωσα νὰ μοι ἐπιτραπῇ ὑπὸ τοῦ διευθυντοῦ νὰ παρυστηθῶ εἰς τὰς δοκιμάς. Ἐκάθισα ἐντὸς κενοῦ θεωρείου καὶ περιέμενον.

Ἡ Στέλλα ἐνεφανίσθη. Συνωδεύετο ὑπὸ τοῦ γέροντος. Ἐζήτησε κάθισμα, τὸ ἀκούμθισεν εἰς μίαν γωνίαν τῆς σκηνῆς καὶ ἐτοποθέτησεν ἐκεῖ τὸν ταλαίπωρον τρελλὸν διὰ μυρίων τρυφερῶν θωπειῶν, διότι ὁ δυστυχῆς δὲν ἤθελε νὰ χωρισθῇ ἀπ' αὐτῆς. Ἐπειτα ἤρχισεν ἐκεῖνη τὴν ἐπανάληψιν τοῦ μέρους της.

Ἀκίνητος ἐπὶ τῆς ἑδρας τοῦ ὁ τρελλὸς τὴν παρηκολούθει διὰ τοῦ θαμβωμένου καὶ ἀπλανοῦς βλέμματός του καὶ παρετήρει καὶ τὰς ἐλαχίστας αὐτῆς κινήσεις. Ἐνίοτε τῷ ἐμεῖδιον ἡ ἡθοποιὸς καὶ ἐκεῖνος ἀπῆντα διὰ μειδιάματος δηλοῦντος τὴν ἀποπλάνησιν τοῦ πνεύματος.

Παρετήρησα μετὰ προσοχῆς τὴν νέαν. Ἦτο ὑψηλὴ, μελαγχροινὴ, πλήρης κομψότητος. Ἰσπανικὸς μᾶλλον ἢ ἰταλὶς, ὁμοιάζε πρὸς τὰς ὠραίας ἐκεῖνας παρθένους, αἵτινες ἐξῆλθον ἀπὸ τοῦ θεοῦ χρωστήρος τοῦ Μουρίλλου. Θερμὸν αἷμα ἐκόχλαζεν ὑπὸ τὴν ἀριστοκρατικὴν ὠρότητα τοῦ

προσώπου της, τὸ ὅποιον ἐνόμιζες ὅτι τὸ ἐχρῶσιν αἱ ἀκτίνες τοῦ ἡλίου τῆς Μαδρίτης. Ἡ μελανὴ της κόμη εἶχε τὸν αἰολόχρον ἀπαυγασμὸν τοῦ γαγάτου, τὸ δὲ στόμα της, θαυμασίως διαγεγραμμένον, τὴν νεαλὴ ἐρυθρότητα τοῦ κυνορρόδου. Πάντοτε σχεδὸν καταιδασμένα, ὥστις σεμνὴ καλύπτρα, αἱ μακράς της καὶ ἐβενώδεις βλεφαρίδες, ἐπέχυνον δύο χαριτωμένας σκιὰς καὶ ὑπεργλυκαίνον τῶν ὀφθαλμῶν της τὴν λάμψιν, ἥτις ἐγένετο φλόξ ὅταν ζωηρὰ τις συγκίνησις, ἐκπληξίς, ἐνθουσιασμὸς, χαρὰ, ἐβράδυνεν ἢ ἐπετάχυνε τοὺς παλμούς τῆς καρδίας της. Αἱ χεῖρές της ἦσαν λευκότεραι κρίνου νεοφυοῦς, οἱ δὲ λεπτοφυεῖς της δάκτυλοι ἐφαίνοντο ὅτι μόνον διὰ τὰ πλῆκτρα τοῦ κλειδοκυμβάλου ἦσαν πλασμένοι. Πτερὰ ἦσαν οἱ μικροὶ της καὶ κοῦφοι πόδες, αἵτινες ἔπροσε νὰ εἶχον ὑποπόδιον τὰς χώρας, ἐνθα στίλβουσι τὰ ἄστρα, τὰ ἄνθη τοῦ οὐρανοῦ.

Ἡ προγύμνασις προσήγγιζεν εἰς τὸ τέρμα, ὅτε αἰφνης ἡγέρθη ὁ τρελλὸς, ὥρμησε πρὸς τὴν ἡθοποιὸν καὶ μετὰ φωνῆς τρομερᾶς καὶ συγκινητικωτάτης·

— Τὸν υἱόν μου! ἀπόδος μοι τὸν υἱόν μου ἀνέκραξεν.

Ἡ φωνὴ του εἶχε τόνον ἀληθείας τόσον φοβερόν, ὥστε ἐφρικίασαμεν ἅπαντες.

— Μὴ φοβεῖσθε, εἶπεν ἐκεῖνη πρὸς τοὺς περὶ αὐτὴν, οἵτινες μετὰ τρόμου εἶχον ἀπομακρυνθῇ, δὲν εἶνε ἐπιφοβός, εἰς τὴν λέξις θὰ τὸν κατησχάσωσι.

Συγχρόνως ἐπλησίασε πρὸς τὸν γέροντα, τῷ ἐψιύρισε δύο τρεῖς φράσεις εἰς ξέναν γλῶσσαν καὶ ἡ ὀργή, ἥτις ἀνεψύχου τὴν μορφήν τοῦ παρὰ φρονος κατεστάλη ὡς ἐκ μαγείας, οἱ ὀφθαλμοὶ του ἐπλήσθησαν δακρύων καὶ ἔπειτα εὐπειθῶς ὡς παιδίον ἐπανάλθεν εἰς τὴν θέσιν του καὶ ἐκάθισεν.

Ἡ Στέλλα Μόντη μετὰ μὲν διαμονὴν ἐν Φιλαδελφείᾳ, κατέλιπε τὴν πόλιν ἐκείνην πορευομένη εἰς τὴν Πορτογαλίαν καταλιπούσα ἡμῖν πάλιν τὸν θαυμασμὸν ἐπὶ τῇ ἐξαισίᾳ αὐτῆς τέχνης. Δὲν εἶχον δ' εἰσέτι λησμονήσῃ τὸ ἐπεισόδιον τοῦ δυστυχοῦς παρὰ φρονος, ὅτε μετὰ δύο ἔτη ἐκ τύχης ἔμαθον τὰς εἰς αὐτὸν ἀναφερομένας παραδόξους λεπτομερείας, τὰς ὁποίας καὶ παραδίδω εἰς τὴν δημοσιότητα.

Β'

Εἰκοσιπέντε περίπου ἔτη πρὸ τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν ἀρχίζει τὸ πρῶτον κεφάλαιον τῆς παρούσης ἱστορίας, γερμανὸς τις ἡθοποιὸς φέρων τὸ ψευδώνυμον Ροβέρτος Σμιδτ, πράγματι δὲ ὀνομαζόμενος Φράγκ Βάρνερ, ἐμπροσθὲς ἀγαπῶν τὴν γυναικά του καὶ ἐπίσης ὑπ' αὐτῆς ἀνταγαπώμενος, μετὰ χαρᾶς ἐθυσίαζε χάριν αὐτῆς τὴν δόξαν του καὶ τὴν τέχνην, ἥτις τὸν εἶχε λαμπρύνει. Μετὰ ἓν ἔτος ἡ κυρία Βάρνερ ἔτεκεν

υἱόν. Ἦτο δὲ δεκάπενταετής ὁ υἱός της, ὅτε ἡ κυρία Βάρνερ ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς ἡλικίας καὶ τῆς καλλονῆς της ἀπέθνησκε καταλείπουσα ἄφατον λύπην εἰς τὸν ἄνδρα της καὶ εἰς τὸ τέκνον της.

Ὁ Φράγκ ἐπώλησε τότε τὸ μεταξουργεῖόν του, εἰς ὃ εἶχεν ἐπιδοθῇ ἀφ' οὗ κατέλιπε τὴν σκηνὴν, ἵνα φροντίσῃ περὶ τῆς ἀνατροφῆς τοῦ Ἀλβέρτου (οὕτως ἐκαλεῖτο ὁ υἱός του), τῆς μόνης του πλέον ἐν τῷ κόσμῳ ἀγάπης καὶ παρηγορίας. Ὅτε ὁ Ἀλβέρτος ἐγένετο εἰκοσιεὶς ἔτους, ὁ πατήρ του ἐσκέφθη νὰ τὸν νυμφεύσῃ μετὰ τὴν κόρην ἑνὸς τραπεζίτου, παλαιοῦ του φίλου.

Ἐρωτηθεὶς περὶ τούτου ὁ νεανίας προθύμως ἀπεδέχθη τὰς σκέψεις τοῦ πατρός του, ἡ δὲ Μαργαρίτα, τὴν ὁποίαν κρυφία κλίσις εἴλκυε πρὸς ἐκεῖνον, ὅν τῇ προώριζον ὡς σύζυγον, μετὰ χαρᾶς μεγάλῃς ἤκουσε τὸ πρᾶγμα. Ὁ Ἀλβέρτος εἶχε σχεδὸν συναναστραφῇ μετὰ τῆς Μαργαρίτας καὶ ἡσθάνετο πρὸς αὐτὴν τὴν τρυφεράν ἐκείνην ἀδελφικὴν ἀγάπην, ἥτις τόσον συχνὰ ἀπατᾷ τὴν καρδίαν καὶ ὁμοιάζει τὸσον πρὸς τὸν ἔρωτα, ὥστε θὰ ἠδύνατό τις νὰ τὴν ἐπονομάσῃ δίδυμον αὐτοῦ ἀδελφὴν. Καὶ ὅμως ἄβυσσος ὦλη τὴν χωρίζει ἀπὸ τοῦ ἔρωτος. Ὁ Ἀλβέρτος, οὐ οἱ ὀφθαλμοὶ δὲν εἶχον ποτὲ σταματήσει παρὰ ἐπὶ τῆς Μαργαρίτας καὶ τοῦ ὁποίου τὴν καρδίαν δὲν εἶχεν ἀκόμη ταράξει ὁ ἥχος τῶν βημάτων ἀγαπωμένης γυναικὸς, εὐκόλως ὑπέθεσεν ὅτι ἦσαν ἔρωτος συγκινήσεις αἱ συγκινήσεις ἐκεῖναι αἱ γλυκαῖαι, αἱ ἥντις ἐκ τῆς πρὸς τὴν Μαργαρίταν ζωηροτάτης φιλίας. Ἀλλ' οἱ ὀφθαλμοὶ του ταχέως ἠνεόχθησαν καὶ εἶδον τὸ φῶς τῆς ἀληθείας. Συνέβη δὲ τοῦτο ὡς ἑξῆς.

Ἀπὸ μιᾶς ἐβδομάδος λόγος πολὺς ἐγίνετο ἐν Βιέννῃ περὶ τῆς εὐεργετικῆς παραστάσεως, ἥτις ἔμελλε νὰ λάβῃ χώραν ἐν τῷ μεγάλῳ θεάτρῳ ὑπὲρ ἀοιδοῦ δικαστήμου μελλούσης ν' ἀναχωρήσῃ τῇ ἐπαύριον τῆς παραστάσεως ταύτης. Τὰ ἄριστα πρόσωπα τῆς σκηνῆς καὶ τοῦ βαλλέτου ἡγγέλοντο ὡς μέλλοντα νὰ μετὰσχῶσι τῆς μεγαλοπρεποῦς ταύτης ἐορτῆς, ἣν προσέφεραν ἡ αἰστοκρατία τῆς τέχνης πρὸς τὴν αἰστοκρατίαν τοῦ πλούτου καὶ τοῦ γένους. Πλείστη θὰ ἦτο ἡ συρροή. Ἡ διάσημος τραγικὴ τεχνίτρια τοῦ Λονδίνου, ἡ μίστρες Δάβιδσον, ἡ βασίλισσα τοῦ θεάτρου τοῦ Κόβεντ-Γάρδεν, ἠθέλησε καὶ αὕτῃ ν' ἀποτίσῃ φόρον συμπαθείας πρὸς τὴν γόησσαν ἐκείνην ἥτις ἔμελλε μετ' οὐ πολὺ νὰ καταλίπῃ τὸν θαυμασμόν καὶ τὰ χειροκροτήματα τῆς μουσολήπτου πρωτεύουσας τῆς Αὐστρίας.

Καὶ ἦτο, κατὰ τὸ λέγειν ὅλων ὅσοι τὴν ἤκουσαν εἰς ξένῳ θεάτρῳ, ἡ θαυμασιωτάτη τεχνίτρια ἐξ ὅσων ποτὲ ἐκράτησαν τὸ σκῆπτρον τῆς δραματικῆς τέχνης ἡ ἠθοποιὸς ἐκείνη τῆς Ἀγγλίας, ἥτις τότε πρῶτον ἔμελλε νὰ ἐμφανισθῇ ἐπὶ τῆς βιενναίας σκηνῆς. Ὡς πρὸς δὲ τὴν καλλονὴν της, αἱ τοιμηρόταται πρὸς παράστα-

σιν αὐτῆς παρομοιώσεις, αἱ ὑπερβολικώταται εἰκόνες ἐφαίνοντο εἰς τοὺς ἰδόντας αὐτὴν ἀσθενεῖς καὶ ψυχρόταται. Μόνον τοῦ Κορνηλίου ὁ χρωστήρ θὰ ἠδύνατο ν' ἀπεικονίσῃ τοὺς ὠραίους αὐτῆς χαρακτηρισμούς. Ἐφθασε τέλος ἡ ἀναμενόμενη μεγάλη ἡμέρα. Τὸ θέατρον ἦτο λαμπρόν. Οὐδεμία θέσις κενή. Ἐβλεπες παντοῦ μετὰξαν καὶ τρίχαπτα, φῶτα καὶ ἀρώματα, ἄνθη καὶ βελούδα, χρυσὸν καὶ ἀδάμαντας. Εἰς ἐν θεωρεῖον τῆς πρώτης σειρᾶς εἶχεν εἰσέλθῃ ὁ Φράγκ Βάρνερ, ὁ τραπεζίτης Μύλλερ μετὰ τῆς θυγατρὸς του Μαργαρίτας καὶ ὁ Ἀλβέρτος.

Παρεστάθη κατὰ πρῶτον ἐν τῷ μέσῳ τῶν γελώτων καὶ τῶν χειροκροτημάτων ἐν κομικὸν μελόδραμα. Ἀλλὰ καὶ τοῖ ἦτο λίαν ἐπιτυχὴς ἡ παράστασις πάντες εὕρισκον ὅτι τὸ μελόδραμα ἐκεῖνο ἦτο πολὺ μακρόν. Οὐδεὶς προσεῖχεν εἰς τὴν σκηνὴν, πάντες παρετήρουν τὰ παρασκήνια. Πότε θ' ἀρχίσῃ τὸ κύριον τοῦ θεάματος μέρος! Τέλος δευτέρου φορὰν ἀνεπετάσθη ἡ αὐλαία.

Μετ' ὀλίγας στιγμὰς ἐνεφανίσθη μία γυνή, μιᾷ δὲ φωνῇ ἀνέκραξε τὸ θέατρον. Τί ὦραία! Σταυρὸς ἀδαμάντων ἐστύλθεν εἰς τὸν λαϊκὸν της. Ἀπὸ τῶν ὤμων μέχρι τῶν ποδῶν της κατέπιπτεν εἰς εὐρείας πτυχὰς ἱμάτιον ἐκ λευκοῦ κασμιρίου καὶ ἐκκτέρωνεν τοῦ χιονολεύκου τοῦτου ἱματίου ἀνελίσσετο μέχρι τῶν ποδῶν της ἐπίσης, ἐν γραφικῇ ἀταξίᾳ, ἡ μακρὰ της ἐβενόχρους κόμη.

Ἐπαύει τῆς Ὁφελίας τὸ πρόσωπον ἐν τῷ Ἀμλέτῳ τοῦ Σαίξπηρ. Ἐκάθητο μελαγχολικῇ ἐπὶ ἀνακλίντρον, ἐπερίδετο ἐπὶ παρακειμένης τραπέζης. Ἀφελῶς ἐκρέματο ἡ μία της χεὶρ, ἡ δὲ ἄλλη ὑπεβάσταζε τὴν ὠχρὰν της καὶ κεμηκυῖαν κεφαλὴν. Ἐμεινε μίαν στιγμὴν ἀκίνητος, ἀτενὼς παρατηροῦσα ἔμπροσθέν της μετὰ τὸ βλέμμα ἐκεῖνο τὸ τυφλὸν καὶ στυγνόν, τὸ ὁποῖον ἰδιάζει εἰς τὰς βαθυτάτας λύπας. Ἐπειτα χωρὶς τὸ παράπαν νὰ ἐξέλθῃ ἐκ τῆς ἀγαλακτώδους αὐτῆς ἀκίνησις ἤρχισε νὰ στενάξῃ μᾶλλον ἢ νὰ λαλῇ μετὰ φωνὴν βραδεῖαν καὶ γλυκυτάτην στίχους τινάς, οὓς διέτεμναν ἡ σιγὴ.

Ἀφ' ὧν ἔφερε τὴν χεῖρα ἐπὶ τοῦ μετώπου καὶ δύο φλόγες ἀνεπλόησαν ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν της, ἔπειτα ὁρμῶσα εἰς τὸ μέσον τοῦ θεάτρου, ἤρχισε διὰ φωνῆς ἡχηρᾶς, διατόρου, εὐκρινούς, τὴν ποιητικὴν ἀφήγησιν τῆς τρίτης σκηνῆς. Φρικτὰς ἐνθουσιασμοῦ διέδραμεν ἅπαν τὸ θέατρον. Εἶχε πᾶσαι ἀπὸ τοῦ νὰ λέγῃ καὶ τὴν ἡκούον ἀκόμη.

Ἡ συγκίνησις εἶχε φθάσει εἰς τὸ ἔπακρον. Τριπλοὺν χειροκρότημα ἀντήχησε, πολυτελὲς ἀνθοδέσμη ἐρρίφθη ἀπὸ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ θεωρείου, τὴν δὲ ἀνθοδέσμη ἐκείνην ἐπηκολούθησαν ἅπειραι ἄλλαι κατακλύσαι τοὺς πόδας τῆς μεγάλῃς τραγικοῦ.

Ὁ Ἀλβέρτος παρετήρει. Δὲν εἶχε διαλλάξῃ τὴν

προσοχὴν του οὔτε μία κίνησις, οὔτε μία λέξις, οὔτε ἐν βλέμμα, οὔτε ἐν μεσίδιᾳ τῆς μίστρες Δάβιδσον. Ποτὲ θυγάτηρ ἀνθρώπων δὲν εἶχεν ἐπιφανῆ εἰς αὐτὸν τόσον ἐξαισία καὶ ἀπαστραπτοῦσα, τόσον λαμπρὰ καὶ γοητευτικῇ. Ἦτο τόσον ἐξαλλος, τόσον ἐκτὸς ἑαυτοῦ πρὸς πᾶν ὅ,τι δὲν ἦτο ἡ Δάβιδσον, ὥστε οὐδὲ κἂν ἐνόησεν ὅτι πολλάκις ἐστρέφετο πρὸς αὐτὸν ἡ Μαργαρίτα, καταβασανίζομένη ὑπὸ πυρετώδους ταραχῆς.

Γ'

Ἐπανελθὼν οἶκαδὲ ὁ Ἀλβέρτος, περιεπάτησεν ἐρ' ἱκανὴν ὥραν ἐν τῷ δωματίῳ του, ἔπειτα δὲ σύννους καὶ κεκλιμένῃ ἔχων τὴν κεφαλὴν ἐκάθισεν ἐπὶ τινος ἀνακλίντρον.

Μετ' ὀλίγον ἠγέρθη, ἐπλησίασε πρὸς τὸ παράθυρον, ἀπέσυρε ταχέως τὰ παραπετάσματα, τὸ ἦνοιξε καὶ ἐξῆλθεν εἰς τὸν ἐξώστην διὰ ν' ἀναπνεύσῃ. Ἦτο λαμπρὰ ἡ νύξ· ἀλλ' ἐκεῖνος δὲν εἶδεν οὔτε τὴν ὠχρὰν ἡμισέληνον, ἥτις διεγράφετο ἀργυρόχρους ἐπὶ τοῦ βαθυγλαύκου οὐρανοῦ, οὔτε τοὺς ἀστέρας τοὺς σπινθηροβολοῦντας εἰς τὸ στερέωμα. Πρὸ αὐτοῦ διήρχετο καὶ πάλιν διήρχετο ἀκαταπαύτως ἡ εἰκὼν τῆς Δάβιδσον. Καὶ μόνον πρὸς τὴν πρωΐαν, ὅτε τὸ πρῶτον φῶς τῆς αὐγῆς ἐπορφύρωνε τὸν οὐράνιον θόλον, καταβεβλημένος ὑπὸ τοῦ κόπου καὶ τῶν συγκινήσεων ἐπορεύθη εἰς τὴν κλίνην, ἐνθα δὲν ἤργισε νὰ κλείσῃ τὰ βλέφαρά του ὁ ὕπνος.

Ὅκτὼ ἡμέραι παρήλθον καὶ ὑπόκωφος μελαγχολία κατεβίβρωσκε τὸν Ἀλβέρτον.

Δύο αἰσθήματα ζωηρὰ ἐπάλειον ἐν τῇ καρδίᾳ του ὁ ἔρως, ὅν εἶχεν εἰς αὐτὴν ἐνσταλάξει ἡ Δάβιδσον καὶ ἡ πρὸς τὴν Μαργαρίταν ἀγάπη του. Μάτην ἐπειράτο ν' ἀποδιώξῃ μακρὰν τοῦ τὴν εἰκόνα τῆς Ὁφελίας· αὕτη ἐπανήρχετο πεισματωδῶς. Καὶ ὅμως ἐξηκολούθει νὰ φοιτᾷ παρὰ τῇ μνηστῇ του, ἀλλ' ὡς ἐξ ἀνάγκης καὶ μετὰ βίας. Ὁ πατήρ του ἔβλεπε τὴν μεταβολὴν χωρὶς νὰ δύναται νὰ τὴν ἐξηγήσῃ. Ἡ Μαργαρίτα δὲν ἔλεγε τίποτε, ἀλλ' ὅταν ἔμεινε μόνη παρεδίδετο εἰς δάκρυα.

Τέλος ἡγγέλθη καὶ δευτέρα παράστασις τοῦ Ἀμλέτου. Ὁ Ἀλβέρτος παρ' ὀλίγον ἀπέθνησκεν ὑπὸ τῆς χαρᾶς. Τὸ ἐσπέρας προσεποιήθη ὅτι ἐπρόκειτο νὰ ἐνταμώσῃ παλαιὸν του τινα συμφοιτητὴν καὶ κορυφῶς ἐπορεύθη εἰς τὸ θέατρον. Ἡ μίστρες Δάβιδσον διήγειρε τὸν αὐτὸν ἐνθουσιασμόν.

Μόλις μετὰ τὸ τέλος τῆς πρώτης πράξεως κατέπεσεν ἡ αὐλαία, ὁ Ἀλβέρτος ἐξῆλθε καὶ μετ' ὀλίγας στιγμὰς εὕρισκετο ἐπὶ τῆς σκηνῆς. Ἡ ἠθοποιὸς προητοιμάζετο ν' ἀπέλθῃ, ὅτε λαμβάνων αὐτὴν ἀποτόμως ἀπὸ τοῦ βραχίονος ὁ Ἀλβέρτος, τῇ λέγει·

— Κυρία, σὰς ἀγαπῶ ὡς παράφρων.

Ἐκπλαγῆσα ἐκείνη ἤγειρεν ἀξιοπρεπῶς τὴν κεφαλὴν, παρετήρησε μεθ' ὑπερηφανείας τὸν νέον

ὅστις εἶχε τολμήσῃ νὰ τῇ ὁμιλήσῃ οὕτως, ἔπειτα δὲ βλέπουσα τὸ ὠραῖον πρόσωπον τοῦ Ἀλβέρτου, κατέστειλε τὴν ὀργὴν της καὶ λαβούσα τὸν βραχίονα τῆς θαλαμηπόλου της, ἔρριψε βλέμμα παρᾶξενον ἐπὶ τοῦ νεανίου καὶ ἀπεμακρύθη ἀφήσασα αὐτὸν ἐκστατικὸν ὡς κεραυνόπληκτον.

Δύο ἐβδομάδες διήλθον οὕτω καὶ ὁ χρόνος ἀντὶ νὰ ἐπενέγκῃ παρηγορίαν εἰς τὰ δεινὰ του ἠύξανε τὸν ἀνάντιον τὴν πικρίαν αὐτῶν. Ἀφ' οὗτου εἶχεν ἀναπνεύσει τὸν ἔρωτα ἐκεῖνον, τὸ δηλητηριώδες ἐκεῖνο ἄνθος, τοῦ ὁποίου τὸ μεθυστικὸν ἄρωμα βραδέως τὸν κατηνάλισκεν, ἀδιάφορος πρὸς πᾶν ὅ,τι δὲν ἦτο ἡ Ὁφελία, ἔπειθ' ἔδωκε τὴν ἀπομόνωσιν, ὡς ἂν ἐφοβεῖτο μήπως ἐπέλθῃ θεραπεία εἰς τὸ πάθος, ὅπερ τὸν ἐκασάνιζε. Διέτρεχε τὰ περὶ τὴν πόλιν δάση καὶ τὸ πυκνὸν φύλλωμα τῶν τῷ ἐφαίνετο μόλις ἐπαρκὲς εἰς τὸ νὰ κρύψῃ τοὺς ῥεμβασμούς του. Ἐσπέρην τινα μετὰ μακρὸν ἐξοχικὸν περίπατον, ἐκάθισε παρὰ τὴν ὄχθην ποταμοῦ καὶ τὸν παρετήρει ἡρέμα ῥέοντα καὶ ψιθυρίζοντα παρὰ τοὺς πόδας του, ἀναμέσον πυκνῆς φυτείας. Ἡ νύξ τὸν εἶχε καταλάβει ῥεμβάζοντα. Καθ' ἣν στιγμὴν ἡτοιμάζετο νὰ σηκωθῇ εἶδεν εἰς τὴν ἀντίπεραν ὄχθην, ἀπέναντί του, ὀλισθαίνουσιν ἐλαφρὰ καὶ κλοπιάν, ὡς ἂν λευκὴν σκιάν, ζωηρῶς αἰφνης ὑπὸ τῆς σελήνης φωτισθεῖσαν· ἡ μορφή ἐκείνη ἐγένετο μᾶλλον εὐδιάκριτος εἰς τοὺς ὀφθαλμούς του.

Ἦτο γυνή καὶ ἐν τῇ γυναικὶ ἐκείνῃ, ἂν καὶ ἡ ἀπομάκρυνσις καὶ τὸ σκότος δὲν τῷ ἐπέτρεπον νὰ διακρίνῃ τὰ χαρακτηριστικά της, ἐνόμισεν ὅτι ἀνεγνώρισε τὴν Δάβιδσον. Ἐκείνη μόνη εἶχε τοιοῦτον ἀνάστημά καὶ βάδισμα τοιοῦτον. Προχωρήσασα ὀλίγον ἐπλησίασεν εἰς τὴν μικρὰν θύραν παραδείσου, οὗ αἱ δένδροστοιχίαι ἐφάνον μέχρι τοῦ ποταμοῦ, τὴν ἠνοιξε καὶ ἐγένετο ἄφαντος ὑπὸ τὰ δένδρα. Τὴν ἐπομένῃ ἡμέρᾳ ἐπανήλθεν εἰς τὸ αὐτὸ μέρος. Ἰπῆρχεν ἐν πλοιάριον προσδεδεμένον πρὸς τὴν ὄχθην· ὁ Ἀλβέρτος ἐρρίφθη ἐν αὐτῷ καὶ μετ' αὐτοῦ ὁ ἀλιεύς, εἰς ὃν ἀνῆκε τὸ πλοιάριον. Τὸ ἱστίον ἀνεπετάσθη καὶ ἔπλεον οἱ δύο ἄνδρες ὁ μὲν ἄδων, ὁ δὲ ῥεμβάζων. Εἶχον προχωρήσει μόλις ἑκατὸν βήματα, ὅτε φρικτῶς φωνὴ ἀντήχησεν εἰς τὰς ἀκοὰς των. Ὁ Ἀλβέρτος ἐστράφη μετὰ σπουδῆς.

Ἀέμβος ἱστιοφόρος, ἥτις παρεκολούθει τὸ πλοιάριόν των, εἶχεν ἀνατραπῇ καὶ λευκόν τι ὡς φόρεμα γυναικὸς ἐπέπλεεν ἐπὶ πῶν ὑδάτων.

— Ἐμπρός, γρήγορα, εἶπε, βοηθῶν τὸν ἀλιέα.

Φθάσας πλησίον εἰς τὸν λευκὸν ἐκείνον ὄγκον ἐρρίφθη ἐνδεδυσμένος εἰς τὰ κύματα καὶ δεινὸς ὢν κολυμβητῆς κατώρως νὰ ἐπιβιάσῃ εἰς τὸ πλοιάριόν του γυναῖκα λιπόθυμον. Ἦτο ἡ μίστρες Δάβιδσον. Μετὰ δέκα λεπτὰ εἰσῆρχετο

Σὺ φωτοδότη λειτουργεῖς, ἀν τὴν αὐτὴν φωνήν σου, τὴν λάμπριν πάλιν ἡμπορῶ νὰ σοὺ τὴν ξαναδώσω, ἀν μετανοιώσω. Ἄλλ' ἐὰν σοὺ πάρω μίαν τὴν φωνήν σου, σὲ, ποὺ ἡ φωνή σου ἐπλάσσει τὴν τέχνην τῆς νῆς δείξει, παῖδες Προμηθεὺς θὰ δυνήθῃ τὴν φλόγα νὰ μοῦ φέρῃ νὰ ξαναπάρω τὴν φωνήν σου! Τὸ βόδιον ἀν τὸ κόψω, δὲν ἡμπορῶ τὴν βλάστησιν καὶ πάλιν νὰ τοῦ δώσω. Ὁ μαρτυρῶν!

Ἐστάθη λησμονῶν πρὸς στιγμὴν τὸν σκοπὸν τοῦ. Ἐκυψε, τὴν ἡσπάρθη καὶ ἐξηκολούθησεν ἀμέσως.

Ὁ σὺ, μοῖ γὰρ ἀναπνοή, ποὺ τὴν δικαιοσύνην τὴν μισοποιεῖς τὸ σπαθὶ νὰ σπῇ, — ἐν ἀκούῃ ἀκούῃ ἐν.

Ἐνταῦθα ἐξέλιπε σχεδὸν ἡ φωνή του καὶ πάλιν ἐξηκολούθησεν.

Ἀκούῃ ἐν, καὶ αὐτὸ νὰ ᾄδῃ τελευταῖον. Δὲν ἐξαναφέρει ποτὲ τὸν πλῆκτα ἢ πικρὰ!

Συνεκινήθη ἐκ βάθους καρδίας τὸ Θέατρον. Μὲ τόσον βαθύ αἶσθημα ἀπηγγέλλθησαν οἱ στίχοι, τόσον διαπεραστικόν, ὥστε τὸ δῶμα δὲν ἦτο πλέον ἡδονακὴ, ἀλλὰ πραγματικότης. Δὲν ἦτο πλέον Ὁθέλλος καὶ Δεσδέμονα, ἀλλ' ἀνὴρ μέλων νὰ φωνεῖ γυναικᾶ, γυνὴ μέλλουσα ν' ἀποθάνῃ. Μετὰ τινος στιγμῆς περίφοβος ἐγείρετο ἡ Δεσδέμονα ὁμνύουσα ὅτι τὸν Κάσσιον ποτὲ τῆς δὲν τὸν ἠγάπησε. Ὁ Φράγκ τὴν διέκοψε.

Μὲ τὸν Θεόν, ὅς τὰ χεῖρα τοῦ τοῦ εἶδα τὸ γ α ρ τ ῖ.

— Τὸ μαρτυρῶν. . . ἐψιθύρισε ἡ Δάβιδσον, νομίζουσα ὅτι ὁ ἡθοποιὸς κατὰ λάθος εἶπε χαρτὶ ἀντὶ μαρτυρῶν, ὅπως εἶνε εἰς τὸ δῶμα.

Μὲ τὸν Θεόν, ὅς τὰ χεῖρα τοῦ τοῦ εἶδα τὸ χαρτὶ, ἐπανέλαβεν ἐκεῖνος ἐπιμένων καὶ θέτων ὑπὸ τὰς ὕψεις τῆς μίστρας Δάβιδσον τὴν ἐπιστολήν, ἣν τῷ εἶχε γράψῃ ὁ υἱὸς τοῦ τὴν παραμονὴν τοῦ θανάτου του. Ἡ νεκρά γυνὴ μόλις ἔρριψε τὰ βλέμματα ἐπὶ τῆς γραφῆς, ἀφῆκε φοβεράν κραυγὴν. Καὶ ὁ Βάρνερ ἐξηκολούθησε.

Τὸ εἶδα, ὦ ἐπίσκοπε! Πετρῶναι τὴν καρδίαν μου! καὶ ἐκεῖνο πῶς εἶς τὸν νοῦν, μὲ θέλεις νὰ τὸ κάμω ὡς φονικόν.

Ταῦτα λέγων δὲν ἦτο πλέον ἄνθρωπος, ἀλλὰ λέων βρυχώμενος· ἔπνεεν ἐκδίκησιν. Καὶ ἡ σκηνὴ ἐξηκολούθη.

Ἦτο φοβερὸν τὸ δῶμα διὰ τοὺς υποκριτὰς, θαυμάσιον διὰ τοὺς θεατὰς, οἵτινες δὲν ἤξευρον τὸ μυστήριον, τὸ ὁποῖον εἶχε μαντεύσει ἡ Δάβιδσον.

Ἀύριον, ἀν θῆλῃς, σκότωσέ με· ἀπόψε ὅμως ἔφησε νὰ ζήσω. . . .

ὑπέλαβεν ἐκεῖνη μὲ ἀδύνατον φωνήν, ἀλλ' ὁ Φράγκ.

Ἄνθρωπον δὲν ἔχει!

Ἀνέκραξε καὶ κρατῶν αὐτὴν προσπαθοῦσαν νὰ διαφύγῃ τὴν ῥίπτει ἐπὶ τῆς κλίνης καὶ τὴν μαχαίρωναι.

Ἐστέναξε στεναγμὸν ὑπόκωπον, ἡ φωνή τῆς ἐσβέσθη καὶ ἐν τῷ μέσῳ τῶν χειροκρατημάτων κατέπεσεν ἡ αὐλαία. Ὁνειρον ἦτο ἡ παράστασις ἐκεῖνη μετὰ στιγμικὴν σιγὴν ἤρχισαν πάλιν τὰ χειροκρατήματα καὶ πάντες ἐξήτουν νὰ

1. Ἐκ τῆς μεταφράσεως τοῦ κ. Δ. Βικέλα.

ἰδῶσι τὸν Ὁθέλλον καὶ τὴν Δεσδέμοναν. Ἀνέπετάσθη ἡ αὐλαία καὶ εἶδον μὲ ἀγρίους ὀφθαλμούς τὸν Βάρνερ καὶ κάτωχρον, τὴν δὲ Δάβιδσον ἄπνουν καὶ αἵματόφυρτον. Τρόμος κατέλαβε τότε τὸ Θέατρον. Ὁ Φράγκ ἦτο παράφρων, ἡ δὲ Δεσδέμονα ὡς ἐκ θαύματος μόνον ἠδύνατο νὰ σωθῇ, κατὰ τὴν ἀπόφασιν τῶν ἱατρῶν.

Μετὰ ἓνα μῆνα ἡ ἡθοποιὸς εἶχε σωθῇ, ἔκτοτε δὲ ὠνόμασεν αὐτὴν Στέλλαν Μόντη καὶ οὐδὲ στιγμὴν ἀφῆκε μακρὰν τῆς τὸν δυστυχῆ πατέρα. Ἡθέλησε νὰ ἐξιλεώσῃ τὴν σκιάν τοῦ υἱοῦ, ὃν ἀκουσίως ὠδήγησεν εἰς τὸν θάνατον, περιποιουμένη τὸν παράφρον πατέρα του.

[Alphonse Brot].

Σ.

Ο ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΥΠΑΛΛΗΛΟΣ

(Ἐκ τῶν τοῦ Φραγκίσκου Σαρτέυ).

Εὐρὺ καὶ λαμπρὸν φαίνεται ἐν ἀρχῇ τὸ στάδιον τοῦ ὑπαλλήλου. Γνωστὰ πάντως ὑπάρχουσι τῆς νεότητος αἱ φαντασμαγορίαι. Πιστεύει πάντοτε ὅτι μακρὰν νὰ προχωρήσῃ μέλλει, ὅτι λίαν ὑψηλὰ θὰ προαχθῇ. Εἰς ὀφθαλμούς εἰκοσαετῆς τὸ μέλλον διάχρυσον παρίσταται, περιβαλλόμενον αἴγλην. Ἐνθυμούμαι ὅτι, λαβὼν τὸν πρῶτον διορισμὸν μου, ἔσχον τὴν τιμὴν νὰ ἐπισκεφθῶ τὸν ὑπουργόν. Τότε καὶ μόνον εἶδον τὸ πρόσωπον ἑνὸς τῶν ἐξόχων τούτων ὑποκειμένων. Ἀφ' οὗ πολλὰς ἀπέστεινέ μοι ἐπιπλήξεις, ὅτι κακὰς δῆθεν εἶχεν ἡδὴ περὶ ἐμοῦ πληροφορίας, ἐπὶ τέλους εἶπέ μοι, μέλλων λαμπρὸν ἐνώπιόν σου ἐκτείνεται· δὲν δύνασθε δὲ νὰ πιστεύσητε ὁποῖον ἀποτέλεσμα παρήγαγεν ἐν ἐμοὶ ἡ λέξις ἐκεῖνη· ὑπερεχάρην. Ἄ! τὸ εἶδον τὸ ὠραῖον ἐκεῖνο μέλλον!

Παραυτίκα δὲ καὶ τὸ χρηματικὸν προσεπύρεται κέρδος. Οἷα γοητεία! Ἄ! οἰκτείρω τοὺς πλουσίους· οἷα ἡδονὰς ἀγνοοῦσιν οὗτοι! Πρῶτην φορὰν τὴν τριακοστὴν πρῶτην τοῦ μηνὸς νὰ αἰσθάνηται τις ἐν τῇ παλάμῃ τὰ ὑπὸ τοῦ ταμίου ἐκτιθέμενα χρήματα, ἀνθ' ὧν ἡμίσειαν μόνον δωδεκάδα δίδει ὑπογραφῶν! Πόσον ἀρμόνικὸς τυγχάνει ὁ μικρὸς ἐκεῖνος ἤχος, ὃν ἀναπνέωντα παράγουσι! Ψιθυρίζουσι πράγματα τόσον τρυφερά, τόσον εὐάρεστα διηγοῦνται πράγματα. . . Τὴν πρῶτην φορὰν λέγω, διότι ὁ ἄνθρωπος ταχέως κορέννεται.

Ἐπειτα ἐνοικιάζει οἶκον ἐν τῇ πόλει· μέχρι τοῦδε ἐντὸς τοῦ λυκείου κατώκει, ἐντὸς σχολῆς δημοσίας. Οὐδέποτε ἔμενε μόνος ἐκεῖ, οὐδ' ὅταν ἔμελλε νὰ κοιμηθῇ. Τότε ὅμως κατὰ πρῶτον μένει ἐλεύθερος· ἐνθυμούμαι, εἰσηρχόμενον καὶ ἐξηρχόμενον πολλάκις ἐν τῷ δωματίῳ μου, ὥστε ὁθέλων νὰ πεισθῶ ὅτι οὐδεὶς νὰ μ' ἐνοχλήσῃ ἡδύνατο· ἀλλ' οἱμοὶ! μετὰ μικρὸν ὁ κόρος ἐπέρχεται.

Οἱ κατοικήσαντες ἐν ἐπαρχίᾳ καλῶς γινώσκουσι τοῦτο· οὐδὲν ἀνιχνώτερον τῆς κατοικίας ὑπαλλήλου. Συνίσταται αὕτη εἰς δωμάτιον μετ'

ἐπίπλων ἀθλιέστατα διασκευασμένον· ἡ ἐντύπωσις τοῦ δωματίου ἐκείνου ἐνώπιόν μου παρίσταται διηνεκῶς· βλέπω τὴν ἐστίαν ἐν τῷ μέσῳ· ὑπεράνω δὲ ταύτης κρεμαστὸν ὠρολόγιον μετὰ τὸν αἰώνιον τρουβαδοῦρον, παίζοντα λύραν· ἔπειτα δύο ἀγγεῖα, δύο εἶδη ὑελίνων σφαιρῶν, ὑφ' ἧς διαφαίνονται ἀνθοδέσμαι μεμαραμέναι καὶ κοινωσκεπτεῖς, χολὴ τράπεζα, ἧς τὰ διεξώγόντα σύρματα φαίνονται χασμώμενα ὑπὸ ἀκηδίας καὶ ἀνίας, πάντα δὲ ταῦτα ψυχρὰ, ἀγοραῖα! Δι' αὐτῶν ὀλόκληρος ἀνθρωπίνων ὄντων διήλθε διαδοχῇ, ὃν τὰ ἔχνη ἀνευρίσκονται· κατὰ βάθος ἑνὸς συρταρίου φαίνονται ἄκρα σιγάρων, ἅτινα ἀφῆκεν ἐκεῖ προκατόχος τις ἀξιωματικός. Ἐν τῇ κατοικίᾳ ταύτῃ οὐδὲν ἐπιπλόν, ὅπερ τυχὼν ἐκομίσατο, συνδέει τὸ παρελθὸν πρὸς τὸ παρόν· ἀλλ' οὐχί! ὑπάρχει ἐν γινώσκῃ ποῖον; τὸ κιβώτιόν σας. Δὲν ἤξεύρετε πόσον ἠγάπησα τὸ κιβώτιόν μου! Μὴ γελᾶτε, παρακαλῶ· τὸ πτωχὸν ἐκεῖνο παλαιὸν κιβώτιον ἕκαστος ἐκ τῆς οἰκίας τοῦ φέρει· ἐν αὐτῷ συνεφόρησε τοὺς χιτῶνας, τὰ περιλαίμια, καὶ ὑπεράνω αὐτῶν βιβλία τινὰ, τὰ φίλτατα ἐκεῖνα βιβλία, ἅπερ διεγείρουσιν ἐν ἡμῖν ἀναμνήσεις. Καθ' ἣν ἡμέραν ὑπουργικὴ διαταγὴ πέμπει ὑμᾶς διακοσίας λεύγας μακρὰν, περὶ οὐδενὸς ἄλλου φροντίζετε, οὐδὲν ἄλλο, ἀλλ' ἡ τὸ κιβώτιόν σας μόνον παραλαμβάνετε, τὸ δωμάτιον ἐκεῖνο ἐγκαταλείποντες· τοῦτο δὲ διότι πατρῶον τυγχάνει κτήμα. Ναί! ἀναμνήσκῃ τι τοῦ παρελθόντος βίου, φωτεινὸν ὑπάρχει σημεῖον, καρδιακοὺς διεγείρον παλμούς!

Εἰς τὴν φροντίδα ξενοδόχου ἀντιθέμενος τὰ τῆς διατροφῆς αὐτοῦ, προσπαθεῖ ὁ δημόσιος ὑπάλληλος ν' ἀποτελέσῃ μέρος κύκλου τινὸς κοινωνικοῦ, ἐὰν τοιοῦτος ὑπάρχῃ· συχνάζει εἰς δύο ἢ τρεῖς οἰκίας δεχομένας ἐπισκέψεις. Ἐπὶ δύο ἔτη καὶ καθ' ἑσπέραν ἔπαιζον βιστ, μετὰ ἀνωτέρων μάλιστα ὑπαλλήλων! Ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ἀγνοεῖ τις πῶς νὰ διαθέσῃ τὸν χρόνον. Ὑπάρχουσι μὲν ἄνθρωποι δυνάμενοι νὰ ἐργάζωνται περιωρισμένοι ἐντὸς δωματίου ἐπιπλοφόρου, καὶ οἱ τοιοῦτοι, μὲ ἰσχυρὰν περροικισμένην ψυχὴν, ἐξαίρεσιν ἀποτελοῦσιν! Ἀλλ' οἱ μὴ οὕτω πως διωργανωμένοι ἀνιχνώτατον ὑπὲρ πᾶσαν ἐκφράσιν διάγουσι βίον, τοῦθ' ὅπερ παρωθεῖ τοὺς νέους μάλιστα εἰς λίαν παρακεκινδυνευμένας ἀποφάσεις· οὐχὶ βέβαια εἰς αὐτοχειρίαν, ἀλλ' . . . εἰς γάμον. Διὰ τὴν ὅχι, λέγει τις καθ' ἑαυτὸν, συμβίωσις δύο ἀτόμων ἴσως ἀποκρούει τὴν ἀνίαν· καὶ ἐν ἀρχῇ μὲν ὁ διαλογισμὸς οὗτος ἀορίστως ἐπέρχεται καὶ συγκεχυμένως, ὡς ἰδέα διαχωριζομένη ἐν τῇ ὁμίλῃ πόρῳ ἀπέχοντος χρόνου· κατόπιν ὅμως μικρὸν κατὰ μικρὸν σαματοποιεῖται, ὅταν δὲ ἐν αἷς συχνάζετε οἰκίαις λέγουσι τυχὸν πρὸς ὑμᾶς ἀπευθυνόμενοι, ἀρμόζει ὁπωςδήποτε νὰ νυμφευθῇτε, ἀφρημένως πως ἀποκρίνεσθε, καὶ, ἀληθῶς.

Ὁ γάμος εἶναι τοῦ ὑπαλλήλου τὸ μέγα πλεονέκτημα. Εὐκόλως δύναται νὰ νυμφευθῇ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ, καὶ ἰδοὺ ὁ λόγος. Ὁ ὑπάλληλος οἰκοθεν ἀποτελεῖ μέρος τῆς λεγομένης καλῆς κοινωνίας, διὰ τοῦ προσόντος δὲ τούτου ἐλευθέρως εἰσέρχεται ἐν τῇ συναναστροφῇ τοῦ τε νομάρχου καὶ τοῦ ἀρχιδικαστοῦ· ἐξ ἐναντίας ὁ μὴ ἀποτελὼν μέρος τῆς κοινωνίας ταύτης, ἀπαράδεκτος μένων ἐν τῇ συναναστροφῇ ἐκείνῃ, λίαν δυστυχῇ ἑαυτὸν ὑπολαμβάνει. Τὴν κοινωνίαν δὲ συγκροτοῦσιν οἱ ἐν ἀρχῇ διάγοντες πλούσιοι καὶ οἱ ὑπάλληλοι· ὡς πρὸς τοὺς ἐμπόρους, κατὰ πρόληψιν, ἥτις ἤρξατο μὲν βαθυμυθὸν νὰ ἐκλείπῃ, ἀλλ' ἥτις πρὸ δέκα ἢ δεκαπέντε ἐτῶν ἦν ἐν πλήρει ἐνεργείᾳ, κατὰ πάσας τὰς πόλεις, ἐν αἷς διέτριψα, οἱ ἔμποροι, λέγω, δὲν εἶναι ἐκ τῶν τῆς καλῆς κοινωνίας προσώπων. Ἐπειδὴ δὲ αἱ νεανίδες ἀβίωτον λογιζονται τὸν βίον, ὅταν δὲν προσκαλῶνται ἐν τῇ συναναστροφῇ τοῦ κυρίου προέδρου, ἡ τοῦ κυρίου ἐφόρου, νυμφεύονται ὑπάλληλον, ὅπως δύναται καὶ νὰ εἰσέρχωνται καὶ νὰ μένωσι μέλη τῆς καλῆς κοινωνίας.

Καθ' ἧς ἐσπέρως δίδεται χορὸς, παρίσταται ὁ ὑπάλληλος τὴν μελονοδικὴν τῆς ἐθιμοταξίας περιβολὴν φέρων· προχωρεῖ ἀναμέσον δύο στίχων νεανίδων λευχειμένων, ὅπισθεν τῶν ὁποίων παρατείνεται τὸ σοβαρὸν τῶν παραδεισίων πτηνῶν καὶ τῶν κυδαροειδῶν κεκραφάλων σύστημα· πάρεδρος δὲ τις δικαστικὸς εἰς τὸ οὗς αὐτοῦ ὑποτονθορίζει, βλέπετε ἐκεῖνην ἐκεῖ τὴν δεσποινίδα; ἀντὶ τῆς ζητήσεως, θὰ τὴν λάβετε; ὁ πατήρ τὴν δίδει. Πολλάκις ἐν τούτοις ὅταν ἡ ἐκ τῆς θέσεως πρόσδος μόλις ἐπαρῇ πρὸς συντήρησιν ἑνὸς, εἶναι τάχα φρόνιμον νὰ διπλασιασθῶσιν αἱ δαπάναι; Ναί μὲν παρηγορεῖται λέγων θὰ λάβω ἀξίαν μισθοῦ, συνήθως ὅμως ὅ,τι λαμβάνει αὐξήσει. . . εἶναι ἡ οἰκογένεια.

Τοιαῦτα εἰσιν αἱ μικραὶ τοῦ βίου τοῦ ὑπαλλήλου ἀθλιότητες· μίαν ὅμως πολλὰ βαρυτέραν πάσχει οὗτος ἀληθῶς, ὁποῦν εὐρίσκεται εἰς πάλιν μεταξὺ τῆς συνεδήσεως καὶ τῆς θέσεως τοῦ. Καλεῖται οὕτως ἡ πάλιν· καλῶς δὲ γινώσκουσι τοῦτο οἱ τὴν αὐτὴν μετ' ἐμοῦ ἄγοντες ἡλικίαν, ὅταν αἴφνης ἡμέραν τινὰ ἔρχεται ἐγκύκλιος ἀγγέλλουσα ὅτι αὐρίον δέον νὰ ὑπογράψῃ τις τὴν μικρὰν ἐκεῖνην λέξιν, ὀρκίζομαι, ἢν μικρὸν πρότερον κάτωθεν ἄλλης ἀντιθέτου εἶχεν ὑπογράψας ἐγκυκλίου, ἃ! σὰς βεβαίῳ λίαν δυσάρεστον καταντᾷ τὸ πρᾶγμα. Καὶ καλὰ, διανοεῖται τις, πεντεκαίδεκα τοῦ βίου μου ἐδαπάνησα μακρὰ ἔτη, ὅπως τὴν θέσιν ταύτην ἀποκτήσω, διήλθον τὰς ἐξετάσεις μου εὐδοκίμως, πρῶτος κατὰ πάντας τοὺς διαγωνισμοὺς ἀνεδείχθην, ἐξαίρεσις δὲ τοῦ ἔργου, εἰς ὃ ἀσχολοῦμαι νῦν, οὐδὲν ἄλλο ἢ σχεδὸν οὐδὲν γινώσκω· ἐὰν ἡδὴ ἀρνηθῶ τὴν ὑπογραφὴν, ἡ παῖσις μου πάντως εἶναι βεβαία· ἀλλὰ τότε τίθ' ἀπογείνω;

ἀντὶ υποστηρίξεως ἐν τῇ κοινωνίᾳ δυστροπίαν πάντες θὰ μοῦ καταψηφίσωσι. Τέλος πάντων, μικρὸν τὸ παρ' ἐμοῦ ζητούμενον. . . ἀλλὰ τότε διατί, ἀπλῶς περὶ διατυπώσεως προκειμένου, ν' ἀπαυτῶσι τὸν ὄρκον τοῦτον παρ' ἐμοῦ; Οὐχί! τὸ συνειδὸς ἐν ἐμοὶ κραυγάζει, ὅτι οὐδέποτε ἐπιβάλλεται ὄρκος ὡς ἀπλὴ διατύπωσις. Στληρὶ ζει οὕτω τὰ ὑπὲρ καὶ τὰ κατὰ τῆς προτάσεως, ὅταν δὲ, παρελθούσης ἐν ἀγωνίᾳ τῆς νυκτός, θαμβῇ καὶ πένθιμος δεκεμβρίου ἡμέρᾳ διαφωτίσῃ τὸ δωματίον, εὑρεθῇ δὲ κατακείμενος ἀκόμη καὶ ἐκυτὸν διαπυρναζόμενος τί τὸ πρακτέον σήμερον; ὑπὸ φρικτῆς καταλαμβάνεται ἀδημονίας. Καὶ ὑπομονὴ μὲν ἂν ὁ ἀνθρώπος τύχῃ ἄγαμος· τὸ κακὸν εἶναι ἔλασσον· ἀλλ' ἂν ἦναι ἔγγαμος; οἶμοι! οὐδόλως τῶν γυναικῶν καταμέμφομαι, πρόδηλον ὅμως ὅτι αὐταὶ ἐκ συστήματός εἰσι συντηρητικά. Τί; λέγουσι, νὰ θυσιάσθῃς χάριν φιλοτιμίας; Ἀλλ' οὕτω πράττων οὐ μόνον τὴν ἡμετέραν ἀλλὰ καὶ τῶν τέκνων μας τὴν ζωὴν θυσιάζεις.—Πῶς θέλετε τότε ν' ἀντιπαλαίσῃ ὁ ἀτυχὴς ἐκεῖνος ἐναντίον γυναικὸς φιλότατης, παρουσιαζούσης τὰ τέκνα τῆς καὶ λεγούσης «τί λοιπὸν θὰ γείνωσι ταῦτα!» Ἐπειτα, καθόλου εἰπεῖν, ἡ γυνὴ αὐστηρότερον αἰετοῦ τοῦ δέοντος περὶ τοῦ ἀνδρὸς κρίνουσα, καθ' ἑαυτὴν λέγει· παραιτούμενος τῆς θέσεως ταύτης, οὐδέποτε πλέον θὰ ἐπαρκέσῃ εἰς ἑαυτὸν, ἄτε ἀνίκανος νὰ ἐξεύρῃ πόρους· τὸν γνωρίζω.

Η ΒΑΣΙΛΙΣΣΑ ΕΛΕΝΗ ΕΝ ΙΕΡΟΥΣΑΛΗΜ

Ἐν ἔτει 327 ἡ βασίλισσα Ἑλένη, ἡ μήτηρ τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου ἐπορεύθη πρὸς τὴν Παλαιστίνην ἵνα ἐξαγάγῃ μὲν τὴν γῆν ταύτην, ἐν ᾗ ἐγεννήθη καὶ ἀπέθανεν ὁ Σωτὴρ, ἀπὸ τῆς ἀθλίης καταστάσεως εἰς ἣν εἶχε περιέλθει, ἐπιζητήσῃ δὲ ἐπὶ τοῦ χώρου τούτου, τοῦ ποτισθέντος ὑπὸ τοῦ ἁγίου ἐκείνου αἵματος, τὴν ἐξιλέωσιν τῶν παρὰ τοῦ υἱοῦ αὐτῆς προχθέντων ἀμαρτημάτων. Τρόντι, κατὰ τὴν πρώτην καὶ τὴν δευτέραν μ. Χ. ἑκατονταετηρίδα, αἱ ἐπανειλημμέναι τῶν Ἰουδαίων κατὰ τῆς ῥωμαϊκῆς ἀρχῆς ἐπαναστάσεις εἶχον προκαλέσει δεινотάτας ἀντεκδικήσεις. Ἐπὶ τῶν ἐρεπίων τῆς Ἱερουσαλὴμ ἡγέρθη πόλις νέα φέρουσα τὸ ἐθνικὸν ὄνομα τῆς Αἰλείας Καπιτωλίας, καὶ ἐπὶ τοῦ τόπου ὅπου ὑψοῦτο ἄλλοτε ὁ ναὸς τοῦ Σολομῶντος, κατασκευάσθη πολυτελὲς ἱερὸν τοῦ Καπιτωλίου Διός. Ἰουδαῖοι σχεδὸν πλέον δὲν ὑπῆρχον ἐν αὐτῷ, ἀλίγιστοι δὲ ἦσαν οἱ Χριστιανοί· ὥστε ὁ Ἐπίσκοπος τῆς πόλεως καὶ χώρος ἐν ᾗ ἐτελέσθησαν τὰ πρῶτα τῆς πίστεως ἡμῶν μυστήρια, ὁ Ἐπίσκοπος τοῦ θρόνου, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐκάθησάν ποτε ὁ Ἰάκωβος καὶ πολλοὶ τοῦ Χριστοῦ συγγενεῖς, ἐκπεσὼν παντάπασι τοῦ ἀρχαίου ἀξιώματος, κατήντησε νὰ ὑποτάσσεται εἰς τὸν μητρο-

1. Συνοδικὸν Ἐπιθώρησις.

πολίτην Καισαρείας. Ὅτε ἡ βασίλισσα Ἑλένη ἔφθασεν εἰς Ἱερουσαλὴμ, οὐδεὶς ἠδυνήθη νὰ καταδείξῃ αὐτῇ τὸν τάφον τοῦ Σωτῆρος. Μόλις δὲ μετὰ πολλὰς ἐρεῦνας ἀνευρέθη ὁ ἱερὸς χώρος καὶ διὰ συντόνου ἐργασίας ἀνεκαλύφθη αὐτὸ τὸ σελὸν καὶ πανάγιον τοῦ γεγονότος μαρτύριον, ἦτο ὁ τῆμος καὶ ζωοποιὸς σταυρός. Ὅθεν ἀναγγελθέντος τοῦ πράγματός εἰς τὸν Κωνσταντίνον, διέταξεν οὗτος παραυτίκα νὰ ἐγερθῇ ἐπὶ τοῦ ἁγίου Τάφου ἐκκλησίᾳ λαμπροτάτῃ τῆς Ἀναστάσεως· καὶ ἡ Ἑλένη αὐτῇ ἐφρόντισε, πρὶν ἀναχωρήσῃ ἐκ τῆς Παλαιστίνης, νὰ τεθῶσι τὰ θεμέλια τοῦτε ναοῦ τούτου καὶ ἄλλων πολλῶν κατὰ τὴν χώραν ἱερῶν. Μετ' οὗ ἀπῆλθεν ἐκ τῆς Ἰουδαίας πρὸς τὸν υἱὸν αὐτῆς. Ἦ συνέντευξις αὐτῶν ἀπέβη κατανυκτικὴ. Ὁ Κωνσταντίνος, ὅστις πρὸ καιροῦ εἶχε τιμῆσαι τὴν μητέρα αὐτοῦ ὡς βασίλισσαν, ἀπένειμεν ἤδη αὐτῇ πλείστα ἔτερα εὐλαβείας δείγματα καὶ, μετ' ὀλίγον ἀποθανούσαν ἐν ἀρχῇ τοῦ ἔτους 328, εἰς ἡλικίαν ἑτῶν περίπου 80, ἐκήδευσεν μεγαλοπρεπέστατα, μετακομίσας βραδύτερον τὰ ὅσα αὐτῆς εἰς τὴν νέαν τοῦ κράτους πρωτεύουσιν.

Κ. ΠΑΝΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΣ.

Ἐν τῇ πρό τινος δημοσιευθείσῃ Ἀλληλογραφίᾳ τοῦ ἀποθανόντος γλαφυροῦ συγγραφέως καὶ πολυμαθοῦς ἀκαδημαϊκοῦ τῆς Γαλλίας Ἰουλίου Janin, ὑπάρχει ἐπιστολὴ τοῦ πρὸς τὴν ἑαυτοῦ σύζυγον ἀναφερομένη εἰς τὸν ὄχι πρὸ πολλοῦ χρόνου τελευτήσαντα διάσημον ἀστρονόμον Le Verrier, ἣν ὡς διδακτικωτάτην ἅμα καὶ ὠραιοτάτην μεταδίδομεν τοῖς ἀναγνώσταις τῆς Ἑστίας.

Σ. τ. Δ.

ΜΙΑ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΟΥ ΙΟΥΛΙΟΥ JANIN

Μ' ἐπεσκέφθη σήμερον ὁ κ. Λεβερριέ, ὁ εὐτυχὴς ἐκεῖνος καὶ ἱκανὸς ἀνὴρ ὁ ἀνακαλύψας ἐν ἄστρον, ἕνα κόσμον νέον ἐν τῷ μέσῳ τῶν κόσμων διατρέχοντων τὸ ἄχανός. Εἶνε νέος ἐτι, τριάκοντα τεσσάρων ἐτῶν καὶ ἔσανθός! Μοὶ ἐξήγησε διὰ τίνος ἀτελευτήτου ἀκολουθίας ὑπολογισμῶν εἶχε δυνηθῇ ἀπὸ τοῦ βάλους τοῦ σπουδαστηρίου του ν' ἀνεύρῃ τὸν κόσμον ἐκεῖνον, ὃν οὐδεὶς πρὸ αὐτοῦ εἶχε συναισθανθῇ. Εἶνε ὀλίγον μικρὰ ἡ ἀφήγησις.

Δεκαεπτὰ πλανῆται εἶνε γνωστοὶ μέχρι τῆς σήμερον· ἕκαστος πλανῆτης χωρίζεται ἀπὸ τὸν ἥλιον κατὰ τὸν ἐξῆς περίπου τρόπον. Ἀς ὑποθέσωμεν ὅτι ὁ ὑπ' ἀριθ. 1 πλανῆτης εὐρίσκεται εἰς 4,000 λευγῶν ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ ἡλίου, ὁ ὑπ' ἀριθ. 2 θὰ ἦναι εἰς 8,000 λευγῶν ἀπόστασιν, ὁ 3 εἰς 16,000 καὶ οὕτω καθεξῆς, διπλασιαζομένης ἑκάστοτε τῆς ἀποστάσεως. Ἀπὸ Νεύτωνος καὶ ἐντεῦθεν ἕκαστος τῶν πλανητῶν τούτων ὑπεῖκει εἰς τὸν καθολικὸν ἐκεῖνον νόμον, ὃν ὥρισεν αὐτῷ ὁ Θεὸς καὶ ὁ Νεῦτων, τὸν νόμον δηλονότι τῆς ἑλξεως. Αἱ κινήσεις αὐτῶν εἶνε τακτικώταται, οὐδέποτε διαταράχθησαν. Μόνον ὁ τελευταῖος πλανῆτης, ὁ Οὐρανός (οὕτω νομίζω καλεῖται) δὲν ὑπῆκουεν εἰς τὸν ἀναγκάστον, εἰς

τὸν ἀπόλυτον τῆς ἑλξεως νόμον. Διὰ τί; πῶς τὸ ἄστρον τοῦτο εὐρίσκετο εἰς ἐπανάστασιν; Ἄγνωστον. Καὶ ὅμως ὁ Οὐρανός διέψευδε τὸν Θεὸν καὶ τὸν Νεῦτων καὶ ἦτο ἡ πρώτη φορὰ εἰς τὸν βίον των, καθ' ἣν ὁ Θεὸς καὶ ὁ Νεῦτων διεψεύδοντο.

Δι' ἀπιστεῦτον ὑπολογισμῶν σειρᾶς, διὰ πολλῶν συμπερασμάτων καὶ δι' ἀτελευτήτων ἄρα καὶ ἀκολουθεῖ ὅτι, ὁ κ. Λεβερριέ ἐσυλλογίσθη ὡς ἐξῆς· Θὰ ὑπάρχῃ βεβαίως ἀόρατός τις πλανῆτης καὶ ἄγνωστος, ἀλλ' ὑπακούων τῷ νόμῳ, μεταξὺ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 16 πλανῆτου καὶ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 17. Τούτου τεθέντος, ὁ Οὐρανός θὰ ὑπαχθῇ εἰς τὸν γενικὸν κανόνα καὶ δὲν θ' ἀποτελῇ ἐξαιρέσιν. Ὁ πλανῆτης τῶρα ὁ ἄγνωστος, ἂν ὑπάρχῃ κρατεῖ τὸν ὑπ' ἀριθ. 17, τούτου δ' ἀποδειχθέντος, ὁ φίλος μας ἀνεκάλυψε τὸν ὄγκον, τὸ βάρος, τὴν πορείαν, τὸ φῶς τοῦ ἄστρου του· πρὸς τούτοις ὥρισε τίνα θέσιν κατέχει, τίνα ὁδὸν θὰ λάβῃ, τίνα ὥθησιν δίδει εἰς τὸν Οὐρανόν! Ἀνακάλυψις θαυμασία! Καὶ ἐγένετο αὕτη τὴν νύκτα, χωρὶς νὰ βλέπῃ τὸν οὐρανὸν, ὑπὸ τὰ νύκτα, ὑπὸ τὸ φῶς τοῦ λύχνου, ἐν ᾧ τὸ πᾶν ἐκοιμήτο καὶ ἐδῶ κάτω καὶ ἐκεῖ ἐπάνω! Καὶ ὅμως μὲ δάκτυλον ἀσφαλῆ ἐδείκνυε τὴν θέσιν τοῦ ἄστρου ὁ ἀστρονόμος καὶ ἐβάδιζε μὲ βῆμα σταθερὸν διὰ μέσου τῶν ἀτραπῶν τῶν ἐσπαρμένων δι' ἀπειρίας κόσμων!

Καὶ ἄφ' οὗ ἐβεβαιώθη περὶ τοῦ ἀσφαλοῦς τῆς ἀνακαλύψεως, ἠθέλησε ν' ἀναβῇ εἰς τὸ Ἀστεροσκοπεῖον τῶν Παρισίων, ἀλλὰ τὸ Ἀστεροσκοπεῖον τῶν Παρισίων ἦτο κλειστόν. Δὲν εἰσέρχονται εἰς αὐτὸ παρὰ οἱ μὴ ἀνακαλύπτοντες πλανῆτας. Τί ἔκαμε τότε ὁ κ. Λεβερριέ; Ἐγράψε πρὸς τίνα ἐν Βερολίῳ συνάδελφόν του, λέγων·

—Σὺ δ' ἔχων Ἀστεροσκοπεῖον καὶ ὄργανα ἀστρονομικὰ, ὁπλίσθητι διὰ τοῦ τηλεσκοπίου καὶ εἰς τὴν δεινὰ θέσιν, πλησίον εἰς τὸ δεινὰ ἄστρον, ἐν τῷ χώρῳ, ὅστις νομίζεται κενὸς μέχρι σήμερον, ζήτησον! Θὰ εὕρῃς ἄστρον τοιοῦτον καὶ τοιοῦτον!

Ἀπαράλλακτα ὅπως λέγωμεν εἰς τὴν Ἰουλίαν ὅταν εἶνε εἰς τὰ καλά της.

—Πήγαυε, εἰς τὴν πλατείαν τοῦ Ὁδεῖου νὰ φέρῃς ἐν λαῶν διὰ νὰ ὑπάγῃ ἡ Κυρία Janin εἰς τὸ δάσος. Μετὰ τὴν διαφορὰν ὅμως ὅτι πολλὰκις ἡ Ἰουλία ἐπιστρέφει φέρουσα ἀντὶ λαῶν ἐλεεινόν τι παλαιὸν ἀμάξιον, ἐν ᾧ ὁ Βερολίναϊος ἀστρονόμος ἔφερεν εἰς τὸν ἡμέτερον τὸ ἄστρον του! Τὸ ἄστρον ἐκεῖνο, περιέμενε τὴν ἀνθρωπότητα ἐκεῖ ὅπου εἶχεν εἰπεῖ ὁ κ. Λεβερριέ, οὔτε ὑψηλότερα οὔτε χαμηλότερα, οὐδὲ τέταρτον δευτερολέπτου ἐδῶθεν ἢ ἐκεῖθεν τοῦ ὁρισθέντος μέρους. Ὑπάρχει τι μεγαλοπρεπέστερον ἐν τῇ μεγαλοφύᾳ, μεγαλήτερον ἐν τῇ θελήσει, περισσότερον ἐν τῇ ἐπιστήμῃ;

Ἴδε τὸ ἄστρον, ἴδε ὁ νέος κόσμος! Ὁ οὐρα-

νὸς ἐμεγαλύνθη ὑπὸ νεανίου, ὅστις ἠδύνατο νὰ ἦνε υἱὸς μου. Τί ἐντροπὴ δι' ἡμᾶς τοὺς ζυγιστάς τῶν διφθόγγων, τοὺς κυνηγοὺς τῶν λέξεων, τοὺς περιοδοποιούς! Ζητοῦμεν ψύλλους 'ς τ' ἄχυρα, ἐνῷ ὁ ἄλλος ἀνακαλύπτει εἰς τὸν οὐρανὸν ἀστέρας! Καὶ ἐκεῖνος ὁ βλαβὴς ὁ ὑπουργὸς ἐνόμισεν ὅτι ἠδύνατο ν' ἀνταμείψῃ τοιαύτην μεγαλοφυίαν ἀπονέμων ἕνα φιάλκον ἀπὸ ἐρυθρὰν ταινίαν εἰς τὸν Λεβερριέ! Σημειώσαι ὅτι ὁ κ. ὑπουργὸς ἔχει τὴν μεγαλόσκαρον τῆς Λεγεῶνος τῆς τιμῆς. Ἐπρεπε ν' ἀποσπάσῃ τὴν μεγάλην ταινίαν τοῦ μεγαλοσταύρου του καὶ ὡς τάπητα νὰ τὴν θέσῃ ὑπὸ τοὺς πόδας τοῦ ἀστρονόμου.

Ἐχάρην πολὺ καὶ ἐτιμῆθην δυνηθεὶς νὰ χαίρετίσω τοιοῦτον ἄνδρα. Θὰ λάμπῃ εἰς τὸ στερέωμα τὸ ἄστρον τοῦ αἰωνίως καὶ ὅταν ἀκόμη θὰ ἦνε λησμονημένοι πάντες οἱ ἄνθρωποι—ἀπὸ τοῦ Ὁμήρου μέχρι τοῦ κ. Ἰουλίου Janin.

Χαῖρε, φιλότατῃ μου, ἄστρον μου λατρευτόν! Πόσον ἀνόητος εἶμαι νὰ ζηλεύω τὸν κ. Λεβερριέ διὰ τὸ ἄστρον του, ὡς νὰ μὴ εἶχον εὑρεῖ καὶ ἐγὼ τὸ ἰδικόν μου εἰς τὸν οὐρανόν.

JULES JANIN.

ΙΣΧΥΣ ΜΝΗΜΟΝΙΚΟΥ

Ὅταν τὴν μνήμην ἀνεπλήρωσεν ἡ γραφὴ καὶ πολὺ μετὰ τοῦτο ἡ τυπογραφία, ἀπεσφύρη ἐκεῖνη εἰς τίνα τοῦ ἐγκεφάλου ἡμῶν γωνίαν καὶ ἀφῆκε τὸ στάδιον ἐλεύθερον εἰς τοὺς νεήλιδας αὐτῆς ἀναπληρωτάς. Ὅταν ὅμως ὑπηρετεῖ μόνη, ἢ σχεδὸν μόνη, τὸν νοῦν, ἄνευ βοηθῶν καὶ συναντιληπτῶν, ἐξετέλει εὐσυνειδήτως τὸ καθήκον της, καὶ μάρτυρες τούτου ἔστωσαν, πλὴν τοῦ Ἀγίου Ἀντωνίου, ὅστις, ἀγράμματος ὢν, ἐγνώριζεν ὀλόκληρον τὴν Θείαν Γραφήν ἀπὸ στήθους (August. De Doctr. Christ. § 4), αὐτοὶ οἱ πρὸ ἡμῶν, οἵτινες σπάνιά τινα χειρόγραφα ἔχοντες μόλις εἰς διάθεσιν αὐτῶν, ἠναγκάζοντο ν' ἀποστηθίζωσι, καὶ ἀπεστήθισον, καὶ διεσῆρουν πιστότατα ἀπὸ μνήμης τὸν Ὁμήρον πολλὰκις ὀλόκληρον, καὶ πολλὰς πρὸς τούτοις τοῦ Αἰσχύλου καὶ Σοφοκλέους τραγωδίας.

Ὁ Νικηράτος (παρὰ Ξενοφῶντι· Συμπόσ. Γ', 5) λέγει «ὁ πατήρ ἠνάγκασέ με πάντα τὰ Ὁμήρου ἔπη μαθεῖν καὶ νῦν δυναίμην ἂν Ἰλιάδα ὅλην καὶ Ὀδύσειαν ἀπὸ στόματος εἰπεῖν». Ὁ τῆς Μακεδονίας βασιλεὺς Κάσσανδρος λέγεται ἐπίσης παρ' Ἀθηναίῳ, «ὅτι οὕτως ἦν φιλόμυθος, ὥστε διὰ στόματος ἔχειν τῶν ἐπέων τὰ πολλὰ».

Θαυμασίαν ἰσχὺν μνημονικοῦ ἀπαντῶμεν καὶ παρὰ τοῖς ραψωδοῖς (χάνε) τῆς Πελοπόας, τοῖς ἄδουσιν τὸν Σαχναμά (βασιλικὴν βίβλον) τοῦ διασήμερου Πέρσου ποιητοῦ Φαρδούση (περιέχοντα 120,000 στίχους) ἢ τὸ Κοράνιον τοῦ Μωάμεθ, ἢ ἄλλας ἐθνικάς τῶν ποιήσεις. Τὸ μνημο-

νικόν των δοιδών τούτων, λέγει ὁ Chodzko (Specimens of the popular poetry of Persia, Βίβλ. σ. 13), εἶνε πραγματικῶς τεράστιον ἄμα προσκαλούμενοι, ἄδουσιν ἤτοι ἀπαγγέλλουσιν ἀπνευστί, ἀπτάστω· καὶ ἐπὶ ὥρας ὀλοκλήρους, ὅσα δὴποτε ζητηθῶσι τεμάχια, ἀρχόμενοι ἀπὸ τοῦ ὑποδεικνυμένου αὐτοῖς στίχου. Οὕτως ἐπίσης πολλοὶ ῥαψωδοὶ τῆς καλουμένης Τσαγγαριάδος, ἡρωϊκοῦ ἔπους ἐκ τριακοσίων ἐξήκοντα ἀσμάτων, ἰσομεγέθων περίπου ταῖς ὁμηρικαῖς ῥαψωδίαις, γνωρίζουσιν εἰκόσιν ἢ καὶ πλείονα αὐτοῦ ἔσματα ἀπὸ στήθους. Πλείστοι δὲ τῶν ἐνετῶν πορθέμων (gondolieri), οὐδέποτε ἀναγνόντες τὸν Τάσσον, γνωρίζουσιν, ἐκ προσφορικῆς ἀπαγγελίας ἀπομνημονεύσαντες, καὶ ψάλλουσιν ὀλοκλήρᾳ τῆς Ἡλευθερωμένης Ἱερουσαλὴμ ἔσματα.

Πολλοὶ ἐκ τῶν μεγάλων τοῦ ἔθνους ἡμῶν διδασκάλων εἶχον τεράστιον μνημονικόν. Χθὲς ἔτι ὁ ἀτυχὴς τῆς Κεράτζας ποιητῆς, ὁ χαριέστατος τῆς Ἰωνίας ψάλτης Ἠλίας Τανταλίδης, παρέδιδεν ἀπὸ μνήμης τοὺς ἑλληνας ποιητὰς ἐν τῇ φιλολογικῇ τῆς Χάλκης σχολῇ. Α. Β.

ΔΥΟ ΜΥΘΟΙ ΤΟΥ ΝΑΣΡ-ΕΔ ΔΙΝ-ΧΟΤΖΑ

Κἀνὲν ἱσως ἄλλο ἔθνος δὲν ἔχει τοσαύτην περὶ τὸ μυθολογεῖν ἔξιν, ὅσην ἔχουσιν οἱ Ἀσιανοί· καὶ ὅστις ἤκουσέ τινα τῶν διακεκριμένων ἐξ ἐπαγγέλματος μυθολόγων ἀπαγγέλλοντα τὸν τυχόντα μῦθον τῆς Χαλιμάς, φθάνει μόνον νὰ γνωρίξῃ τὴν γλῶσσαν, θέλει συνομολογήσῃ ὅτι ὁ ἀπόλογος ἐγεννήθη ἐν τῇ Ἀσίᾳ. Ἡθοποία ἐντελεστάτη, μίμησις αὐτόχρονα φυσικῇ τοῦ χαρακτήρος, τῶν ἡθῶν, τῆς φωνῆς πολλάκις αὐτῆς τῶν εἰσαγομένων προσώπων, ὅλη τῶν ἀνθρωπίνων παθῶν ἢ ἀληθὲς ζωγραφία, πάντοτε συνοδευομένη μὲ φωνὴν εὐλαλον, τὴν ὁποίαν καθιστᾷ μελωδικωτέραν ἢ εὐρυθμὸς Τουρκοπερσικῇ γλώσσᾳ, εἶνε τὰ συνήθη χαρακτηριστικὰ τῶν αὐτοδιδάκτων ῥαψωδῶν τούτων· καὶ ἐπομένως τὸ ἀκροατήριον αὐτῶν εἶνε πάντοτε πολυάριθμον, ἢ δὲ ἐπικρατοῦσα μ' ὅλον τοῦτο βαθυτάτη σιγὴ σπανιώτατα διακόπτεται ἢ ὑπὸ ψιθυρισμοῦ δηλοῦντος συγκίνησιν καὶ ἐπιδοκιμασίαν (διότι οὐδέποτε οἱ Τούρκοι χειροκροτοῦσιν), ἢ ὑπὸ γέλωτος ἐγκαρδίου, ἢ ὑπὸ τοῦ πρὸς ἀργυρολογίαν περιαιγομένου δίσκου. Μετὰ τὴν καταστροφὴν ὁμῶς τῶν Γενιτσάρων, αἱ ἀκροάσεις αὐταὶ ἐξέλιπον· διότι ἡ Κυβέρνησις τὰς ἐθεώρει ἐπικινδύνους διὰ τὴν συνάθροισιν τῶν ἀργῶν.

Οἱ ὑπὸ τὸ πλαστὸν ὄνομα τοῦ Νάσρ-ἐδ-διν-Χότζα μῦθοι εἶνε οἱ κοινῶς γνωστότεροι Τουρκοὶ μῦθοι, ὧν τινες καὶ ἐξελληνίσθησαν πρὸ ἐτῶν. Μετάφρασιν αὐτῶν γαλλικὴν ἐξέδωκεν ἐπίσης ὁ κ. Μαλούφ. Ἐκ τῶν μύθων τούτων ὀλίγοι εἶνε οἱ καλοὶ· οἱ πλείστοι δὲν ἔχουσιν οὔτε

τὸν κοινὸν νοῦν. Ἐκ τῶν καλλιωτέρων εἶνε οἱ ἐξῆς δύο·

Ἀναθὰς ποτε εἰς τὸν ἄμβωνα ὁ Χότζας, προοιμίαςεν, ἀποτεινόμενος πρὸς τοὺς συνελθόντας πιστοὺς, διὰ τῆς ἐξῆς ἐρωτήσεως: «Ἡξεύρετε, τί θὰ σὰς εἶπω;—» Ὅχι, Χότζα-ἐρέντη, ἀπεκρίθη τὸ ἀκροατήριον, δὲν ἠξεύρομεν τίποτε.— Ἀφ' οὗ λοιπὸν δὲν ἠξεύρετε τίποτε, τί νὰ σὰς εἶπω;» καὶ κατέβη τοῦ ἄμβωνος. Ἀναθὰς ἄλλην ἡμέραν, «Δὲν ἠξεύρετε, βέβαια, λέγει, Μουσουλμάνοι, τί θὰ σὰς εἶπω.—Τὸ ἠξεύρομεν, ἀπεκρίθη ὁμόφωνον τὸ ἀκροατήριον.— Ἀφ' οὗ λοιπὸν τὸ ἠξεύρετε, ἀπεκρίθη ὁ Χότζας, περιττὸν νὰ σὰς τὸ εἶπω», καὶ καταθὰς ἀνεχώρησεν. Ἐκθαμβος ἡ ὁμήγυρις, ἀπεφάσισεν, ἄμα ὁ Χότζας ἤθελεν ἐπαναλάβει ἄλλοτε τὴν αὐτὴν ἐρώτησιν, ν' ἀποκριθῶσιν, οἱ μὲν, Ναί· οἱ δὲ, Ὅχι. Καὶ τῷ ὄντι, ἀναθάντος πάλιν τοῦ Χότζα μεθ' ἡμέρας τὸν ἄμβωνα, καὶ τὴν αὐτὴν ἐπαναλαμβάνοντος ἐρώτησιν, οἱ μὲν ἀπεκρίθησαν «Τὸ ἠξεύρομεν», οἱ δὲ «Δὲν τὸ ἠξεύρομεν». Λοιπὸν, ἀπεκρίθη ὁ Χότζας, ὅσοι δὲν τὸ ἠξεύρουσιν, ἄς τὸ μάθωσι παρὰ τῶν ἄλλων, οἱ ὅποιοι τὸ ἠξεύρουσι».

Σταλεῖς ὁ Νάσρ-ἐδ-διν-Χότζας ἐκ μέρους τῆς πατρίδος του πρὸς τὸν Τημὸν, ἐσυμβουλευθὴ τὴν γυναῖκά του, τί νὰ φέρῃ δῶρον πρὸς τὸν κατακτητὴν, σῦκα ἢ κυδῶνια. Ἡ γυνὴ του τῷ εἶπεν ὅτι τὰ κυδῶνια εἶνε προτιμώτερα, ὡς φαντακτερώτερα. Ὁ Χότζας, φρονῶν ὅτι αἱ γυναῖκες δὲν δύνανται νὰ κρίνωσι ποτε τὸ καλλίτερον, ἔλαβε μεθ' ἑαυτοῦ σῦκα. Μαθὼν ὁ Τημὸν τίς ἦν καὶ τί ἐδωροφόρει, διέταξε νὰ τοῦ ῥίψωσιν ἀσκεποῦς ἐν πρὸς ἐν τὰ σῦκα κατὰ τῆς κεφαλῆς. «Δόξα τῷ Θεῷ,» ἔκραζεν ὁ Χότζας εἰς ἕκαστον κτύπημα. Περίεργος ὁ Τημὸν διὰ τὴν παράδοξον ταύτην ἐπιφώνησιν, εἶπε νὰ τὸν ἐρωτήσωσι τὴν αἰτίαν· «Δοξάζω τὸν Θεόν, ἀπεκρίθη ὁ Χότζας, διότι δὲν ἤκουσα τὴν γυναῖκά μου, ἥτις μὲ συμβούλευσε νὰ φέρω κυδῶνια».

ΛΗΘΕΙΑΙ

Μὴ σκέπτεσαι πᾶν ὅτι ὅλοι οἱ ἄνθρωποι δὲν εἶνε πρόπον νὰ μάθουν, μὴ λέγε πᾶν ὅτι ὅλοι δὲν πρόπει ν' ἀκούσωσι καὶ μὴ πράττει πᾶν ὅτι ὅλοι δὲν πρόπει νὰ ἴδωσι.

Τρία πράγματα χαρακτηρίζουσι τὸν σοφόν· τὸ σιωπᾶν ὅταν ὁμιλῶσι ἄλλοι, τὸ σκέπτεσθαι ὅταν οἱ ἄλλοι πιστεύωσιν ἁπλῶς καὶ τὸ ἐνεργεῖν, ὅταν οἱ ὀκνηροὶ χάνωνται εἰς ὄνειροπλήματα. (Παροιμία γερμανικαί).

Ἐν Ῥωσίᾳ ἀναλογεῖ ἐτησίως μία ἐπιστολὴ ἐφ' ἑκάστου κατοίκου, ἐν Γαλλίᾳ 20 καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ 32 ἐπιστολαί.